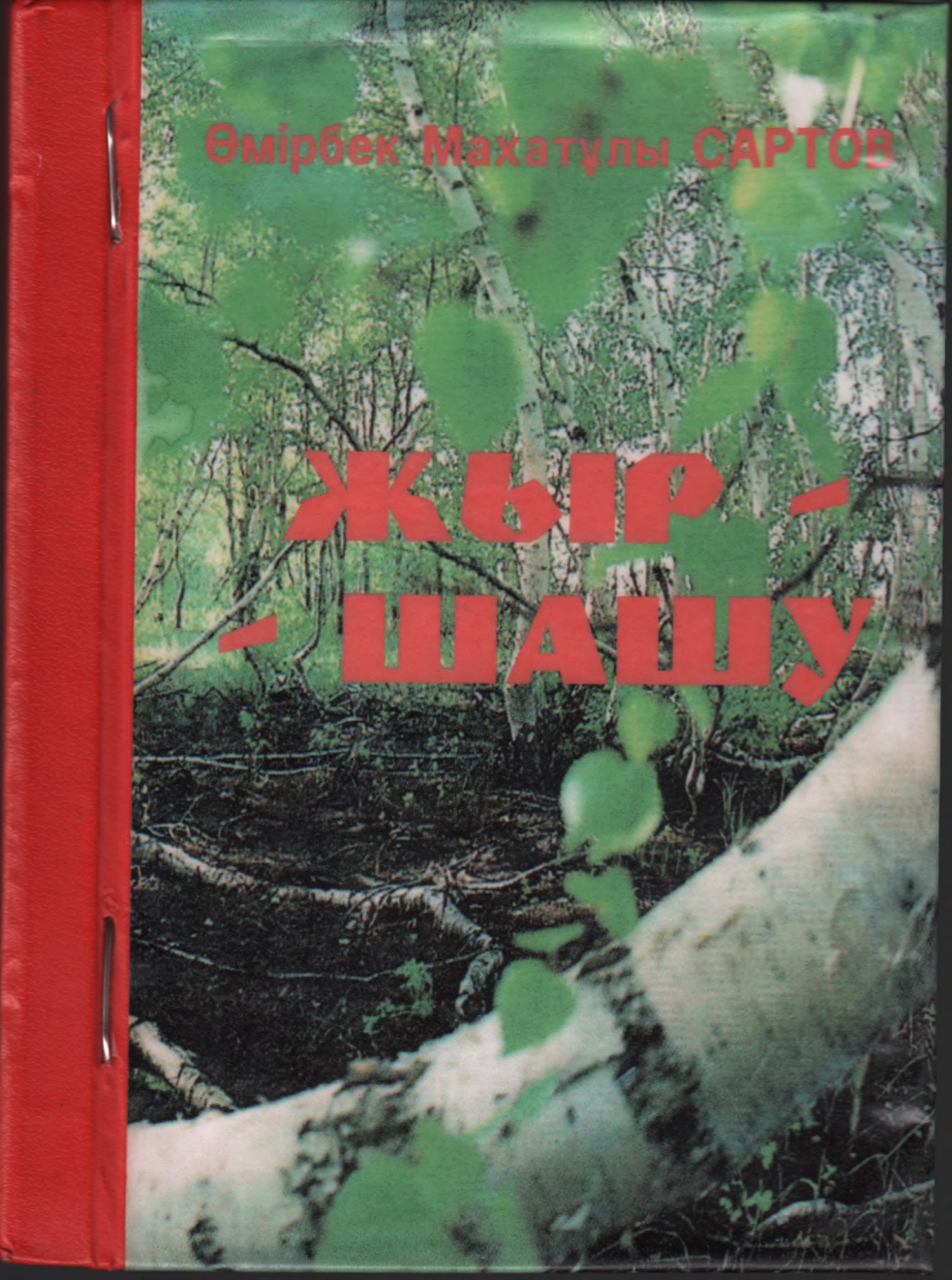

The background of the cover is a photograph of a forest. In the foreground, there are large, light-colored tree trunks, possibly birches, with some green leaves visible. The background shows a dense forest of thinner trees. On the left side of the image, there is a red vertical strip representing the book's spine, with two metal clips visible.

Өмірбек Махатұлы САРТОВ

**ЖЫР -
ШАШУ**

Өмірбек Махатұлы САРТОВ

ЖЫР ~
~ ШАШЫ

Жезқазған, 2003 жыл

Өмірбек Махатұлы САРТОВ

ЖЫР — ПАШУ (Өлеңдер жинағы) — 140 бет
— Жезқазған «Полиграфия» ААҚ-ы

ISBN 9965-614-06-07

ISBN 9965-614-06-07 © САРТОВ Ө., 2003

*Аяулы анам Ұлымжанның
рухына арнаймын.*
Автор.

Туған жер — туған ана,
Адамда біреу ғана.
Өзіңе бір бармасам,
Жүремін жүдеу ғана.

Туған жер — туған ана,
Сыйынар құдыретім өзің ғана.
Ақтамай ақ сүтінді,
Айталман арым таза!

АЛҒЫ СӨЗ

Аллаға шүкір деп айтсақ ағат болмас, Жезқазған
жысты өлкесінде жер астынан саф алтындай кен
қазған, кен қаза жүріп, інжу-маржан жыр жазған
қаламгерлер ондап саналады. Ілияс Есенберлин,
Әбулақап Райымбеков, Кәкімбек Салықов, Садық
Асипов, Шынболат Ділдебаев, Қуаныш Ахметов,
Орағбай Бейсенбаев, Мұса Тілеуов... Міне, еліне елеулі
мен білетін есімдер осылай жалғаса береді. Олардың
артасынан ойып орын алатын кеніші ақынның бірі,
осы кітаптың авторы — Өмірбек Махатұлы Сартов.

Келсем де дүниеге жылан жылы,
Күн туған ел басына ылаң жылы.
Ысқырған айдаһардай мінезім жоқ,

Көңілім әппақ менің, түсім жылы, — деп өзі өлеңге
қосқандай, Өмірбектің ақмақардай ақ көңіл, пәк ниетін
біз осы кітапты парактай отырып айқын көргендей
болдық. Оның өзекжарды өлеңдерінің негізгі
тақырыбы — туған ел, өскен жер, ондағы өзінің
атаңдастары. Кеніші ақын кейде нәзік лирика ауылына
ат басын тіреп:

Көгімнен «Бақыт құсым» өзі келіп,
Түндігін жүрегімнің айқара ашты, — деп
толғанады.

Енді бірде: «Сілтесе тіліп түсер алмастайын,

қып-қызыл тобылғы сап қамшы шақты» — деп жастық шағын еске алып, өзінің әділет сүйер, турашылдығын аңғартып кетеді. «Өзімді ақынмын деп санамаймын, Десем де көп нәрсені шамалаймын» дей отырып, өзінің қай биікте тұрғанын да мойындайды, бірақ мойымайды, қайта өзін-өзі қайрап, қаламын өлеңнің кәусарына суарады.

Оның біраз өлеңдері жеке адамдарға арналыпты. Ол отандастарының тойына орамал емес, өлең сыйлаған екен. Өмірбек өзінің өзегін жарып шыққан өлеңімен адамдарды қуантып жатса, оны қолдау керек, құптау қажет.

Шағын кіріспеді көп не айтамыз. Қадамың құтты, қаламың мықты болсын, кеніші ақын, — дейміз шынайы шын жүректен.

**Көбейсін ЕҢСЕБАЕВ,
Қазақстан Журналистер одағы
сыйлығының лауреаты,
Жезқазған қаласының
Құрметті азаматы.**

Бірінші бөлім

ШҮҒАН ЖЕР

КЕҢГІРДІҢ КЕЛБЕТІ

Кеңгірім, туған жерім, кіндік кескен,
Бал дәурен-балалық шақ өзінде өткен.
Шомылған айдынында қоңыр қазбын,
Аққудай ақ әуілдек сүйіп беттен.

Түп-тұнық, суың мөлдір таңғалатын,
Сап-сары, сазан балық шам жаратын
Жел тұрса, қалың қамыс жараңдағы,
Сызылтып, сырнайлатып ән салатын!

Кезінде, тоғай бір сәт тыныстайтын,
Сазсырнай, сыбызғысын дұрыстайтын.
Кеткенде бұлбұл құстар тамылжытып,
Сауысқан сақтық жасап дыбыстайтын.

Құба тал, қара жиде шеп құратын,
Қоршаулап көк шалғынды, көк құрағын.
Жалбыздың жұпар исі аңқығанда,
Қолқаңнан қетпей шіркін, көп тұратын.

Сәнденіп, жайқалатын қалың тоғай,
«Ешкі тал» күрең, қызыл беріп арай.
Әкеміз кереге, уық жасаған тал,
Бүгінде таба алмадым қарай, қарай.

Қаз-үйрек ол да кеткен қиқулаған,
Қалған жоқ өзен-суың сарқылмаған.
Жетім тал қисық-қисық, типыл жағаң,
Қалдырған болашаққа сиқыр қоғам!

АРУЫМ, АЙДЫНЫМ

Аймалап айлы түн,
Кеңгірдің айдынын.
Самал жел тербеген,
Бетінде ай нұрын.

Қайырмасы: Аруым, айдыным,
Жоқ еді, қайғы мұң.
Ұғысқан жүректер,
Табысқан тілектер,
Жағаңда Кеңгірім!

Мақпал түн жайланып,
Қойынына айды алып,
Серттескен сезімдер,
Тіл-ауыз байланып.

Қайырмасы:

КЕНДІ ӨЛКЕМ...

Кен қаздым, ширек ғасыр тау қопарып,
Білмей-ақ жатқандарын қайда апарып.
Дегенге коммунизм қыр астында,
Иландық кәдімгідей өңкей ғарып.

Бақ қонбас, байлық кетіп біреулерге,
Түсіппіз бейнеттеніп арам терге.
Бейнеттен зейнетіңді көре алмасаң,
Намыстан кіргендейсің қара жерге!

Кенді өлкем, алтын алқам Арқадағы,
Басыңнан қайғы бұлтың тарқамады.
Бүгінде біреулер жүр жарылқайтын,
Кім кепіл қалмасыңа, сорлап тағы?!

Төбемде көк байрағым желбіреді,
Тәуелсіз қазақ елін әйгілейді.
Көшіміз жүре-жүре түзелер деп,
Кенді өлкем, Арқадағы ел тілейді!

Кенді өлкем, Арқадағы ел тілейді,
Сорлаған соры шығып жер тілейді.
Қонбайтын қаз-үйрегі қаңқылдаған.
Қаңсыған қазан-шұңқыр көл тілейді!

КЕНШІЛЕРГЕ

Ассалаумағалейкум, кенші қауым!
Сағындым, құшағыма енші бөрің.
Кенші едім, өздеріңмен еншім бірге,
Жырымның ащы емес пе? Көрші дәмін.

Кешегі құрбы-құрдас, көзкөргендер,
Бүгінгі «Қазақмыс» — боп өзгергендер.
Жер байлығы болғанда — ел байлығын,
Құртуға талапайлап жол бермендер.

Кен қазып, тау қопарған, кенші қауым,
Тілеймін, бас-басыңа деннің сауын.
Забойда қызу еңбек қызған шақта,
Қатыда қалдырмасын «закол» жауың!

ҚАЗАҚТЫҢ ШАҢЫРАҒЫ ҰЛЫТАУДА

Ұлытау — күңіренген дала-дастан,
Тереңге, тұңғиыққа ала қашқан.
Ұлытау — бірлік түбі бөтуадай,
Бөрі жеп, бөлінгеннің басын қосқан.

Ұлытау — шежіресі ғасырлардың,
Билесің талай жаудың басынғанын.
Қуәсің, Жошы келіп баурайыңа,
Қазақтың қыздарына бас ұрғанын!

Ұлытау — елеңдейді шың-құздарың,
Билесің Ақсақ Темір қырғындарын.

Салғанмен Яссауидің мавзолейіг
Сөндірген ұлы дала жұлдыз бар

Ұлытау — жаңа тарих, жаңа дастан,
Байрағым күннің көзі ашық аспан.
Киелі қарт Ұлытау бата беріп,
Еліміз бала бүркіт, қияға ұшқан.

Ұлытау — басқан ізі асылдардың,
Мақтаныш сезімді жасырмадым.
Білеміз Елбасымыз Нұрсұлтанның,
Тәу етіп, Ұлытауға бас ұрғанын!

Ұлытау — ұлылықтың ұрымындай,
Ұлытау — ұлы дала тұғырындай!
Төрінде Сарыарқаның Ұлытауым,
Қазақтың тауларының ұлығындай!

Таулар көп, Ұлытаудан биік тұрған,
Бастарын бұлттар сүйіп, жаңбыр жута
Бәрі оның сәлем береді Ұлытауға,
Қазақтың шаңырағы Ұлытауда!

АХМЕТ-ЯССАУИДІҢ МАВЗОЛЕЙІНДЕ

Ассалаумағалейкүм, Әулие-ата!
Өзіңе кештеу келдім, кешір ата.
Мәңгірттің ұйқысынан жаңа тұрған.
Балаңа ұлытаулық берші бата.

Атыпты, маң даламда сұмдық таңдар.
Дейді оны, бүгінгілер ақтаңдақтар.

Күмбезің күмбірлемей күңіреніпті,
Тиген соң, күмбезіңе атқан оқтар!

Жұлыпты күмбезіңді жауың қаптап,
Атқора, қойма жасап, сені таптап.
«Мың өліп, мың тірілген» — қазағымдай,
Қалыпсың аман-есен құдай сақтап!

Өтседе сен кеткелі қанша заман,
Сақтаған бабаларым елін аман.
Желеп-жебей жүргейсің бейбағыңды
Мәңгірттің ұйқысынан жаңа тұрған!!

ДОСҚАНАМ МЕНИҢ СӘТБАЕВ

*«Сары тісті шалдың» сайраған,
Сөзі еді, қалған жатталып.*

«Досқана байдың құдығын
Сарғалдақ — Сары жайлаған.
Асауға салып құрығын,
Сауынға жүзді байлаған.

Досқана құдық бұлақтай,
Шегеннен асып ағатын.
Шөліңіз тұрған шыдатпай,
Бір жұтсаң мейрің қанатын.

Бар керемет суында,
Қашаннан елім біліп ең.
Байлаған бие сауынға,
Суын ішіп иіген.

Досқана жайлау бабамның,
Масаты кілем басатын.
Самалы желпіп даламның,
Жұпарын жайлау шашатын.

Дұзының дәмі татыған,
Жайлауымның оты бар.
Қотырын қыстай қасыған,
Малыңыз демде отығар.

Ақ боз үйлер аққудай,
Қанатын жайып қонатын.
Таң атқанша гаккудей,
Жайлауым өнге толатын.

Бетінде майы қалқыған,
Тобылғы исі аңқыған.
Қымызға тойып үлкендер,
Жастардан қалмай шалқыған!..

«Елу жылда ел жаңа, —
Жүзде қазан» депті ғой.
Қиюы кетіп дүниенің,
Қиығы елге батты ғой!

Елдің іші дау-дамай,
Бір қасірет таянған.
«Шаш ал десе, бас алар»,
Заман келді жаланған...

Еңсесі түсіп ауылдың,
Белсенді келсе сасатын.
Кебін кидік жауырдың,
Жүгенді көрсе қашатын...

Сол жылдары алау боп,
Шыжғыратын күн ысып.

Құдық жаққа таяу кеп,
Біреулер жүр, су ішіп.

Белсенді болса жалаңдап,
Ауылға қарай шабатын.
Тұрғаныма амалдап,
Түрлері жоқ қабатын.

Болдырған атын суарып,
Жолына тағы су алып,
Қалған соң, біраз шөл қанып,
Жүретіндері болды анық.

Күдігім біраз сейіліп,
Құдыққа келдім, жәй басып.
Арбаға аты жегіліп,
Жүргелі жатыр жайғасып.

«Алты жасар балаға,
Аулыңа келсе сәлем бер» —
Деген бар ғой қазақта,
Қарсы алмады демендер?

Сәлемгер едім дегенде,
— «Асығыс едік ағасы,
Жолаушының жолы да,
Жүргенде бітер шамасы».

— Деп бастады жігіттің,
Келбеті келген дарасы.
Рахым нұры төгілген,
Ғажап екен қарасы!

Арбадан түсіп, үш жігіт,
Амандық, саулық сұрасқан.

Келбеті келген бас жігіт.
Бірталай маған сыр ашқан...

Жеті қат жердің оқуын,
Бітіріп келген алыстан.
Досқана құдық басында,
Қанышпен сонда танысқам!

— Мал-мүлкі кеткен қатталып,
Ар ұжданы тапталып.
Барып қайтқан ақталып,
«Сары тісті шалдың» — сайраған,
Сөзі еді, қалған жатталып...

«Сары тісті шалым» — сайраған,
Колхоздың малын айдаған.
Бітеліп қалған құдықтың,
Көзін ашып жайлаған.

Сауынға бие байлаған,
Зауытта еңбек қайнаған.
Қымызын сатып колхоздың,
Құр еместін пайдадан...

— Досқана құдық есімде
Еңкейіп жатып, су ішкен.
Мөлдіреп суы бетінде,
Бетіммен беті сүйіскен!

Досқана жайлау есімде,
Тайға мінген шапқылап.
Балалық шағым балдырған,
Түсімде менің кеп тұрды.

Балалық шақты балдырған,
Досқана жұртта қалдырғам.

Ұзындау көйлек кигізіп,
Молдасымақ «антұрған»...

— Кешегі күннің өткенін,
Келмеске жайлау кеткенін,
Білмей де қалды «Сары тісті шал»,
Қаланың жылжып жеткенін...

— Досқана құдық тас бұлақ,
Бітелді көзі тас құлап.
«Сары тісті шал да» көз жұмған,
Құдайдан Елге бақ сұрап!

Жетекте жүріп жерімде,
Кіргенбіз ерте сенімге.
Досқана құтты мекенді,
Никольский қойдық кезінде!

Балалық шақтан басталып,
Есімде қалған жатталып.
Досқана құтты мекенім,
Досқала бүгін Сәтбаев!

Досқанам менің Сәтбаев,
Есімін қатар сақтайық.
Қанекең ішкен бұлағы,
Ұят қой жатса тапталып?!

Қанекең ішкен бұлақты,
Бүгіндері «БAM» — деп жүр.
Білседе, біреу білмеген,
Айтқанымыз заң деп жүр.

Келмеске «Бамды» кетіріп,
Досқана десек, несі айып
Ескерткіш болсын мәңгілік,
Бұлақтың көзін ашайық.

НЕМЕРЕМНІҢ НАУРЫЗ ТІЛЕГІ

Наурызым, ұлысымның ұлы күні,
Наурызым, жаңару мен тірлік түбі.
Наурызым, жылдың басы, жаңа күнім,
Береке, бірлік болсын артар жүгі!

Жыл басы — Наурыз келді Барыспенен,
Әр жылды қарсы алайық табыспенен!
Көзді ашып, жұмғаныңша келіп қалар,
Екі мың отызында алыс деген.

Жетейік сол жылдарға азамат боп,
Артылған мойнымызға аманат көп.
Барыстай атылайық биіктерге,
Еліміз салтанатты, саламат боп!

Тіліміз, дінімізді ұмытпайық.
Алдында болашақтың бізге айып.
Меңгерсек «Ел көркейту әдістерін»,
Кембіз бе, келімсектен жүрген байып?!

Үлкенді сыйлап өскен ұл-қыздары,
Жарасып ата-анамен жұлдыздары.
Жүрейік ата-ананы ренжітпей,
Көзінен көрінбесін мұң ызғары.

Түсірген жарық сәуле санамызға,
Қарызбыз ұстаз апай, ағамызға.
Жақсы оқып, ұстаздарды қадірлейік,
Сіздерсіз жалын болып жанамыз ба?!

Жезкиік — Жезді өлкемнің ұланымын,
Ертең-ақ самғап ұшар қыранымын.

Кен қазып, тау қопарған кеншілердің,
Сөнбейтін қолындағы шырағымын!

Тұрағым Сәтбаевтай мәнді қала,
Қайнаған қызу еңбек жанды қала.
Тойласақ 100-жылдығын Қаныш ата,
Болама, Сәтбаевым сәнді қала?!

Елімнің желбіресін көк байрағы,
Бұзылмай еркіндіктің бал қаймағы.
Жас ұрпаққа ағалар қамқор болып,
Өсейік жұлдызы боп маңдайдағы!!

ЕРТЕРЕК ЖАЗЫЛҒАН БІР ӨЛЕҢ

Маң даламнан,
Көрінеді кеңдігім.
Кеңдігімнен «елдігімнен»,
Көрінеме, теңдігім?!

Төзімділік — кеңдігім,
Түбіме әлде жетті ме?
Алалмай-ақ теңдігім,
Сорлы қазақ кетті ме?!...

— Сонау жылы қазанда,
Комитетші ептілер
Ауыз салды тектіге.
Тоз-тоз етті тектіні,
Ит жеккенге жекті де!

Орысқа толды отаным,
Шошқаға толды қотаным.
Мәңгірттік туып басыма,
Шоқынып кейде жатамын.

Сары далама қарасам,
Сағым қуып кетемін.
Аққу-қазға көлі жоқ,
Малға жайлы жері жоқ.
Жан-жағыма қарамай,
Көзді жұмып өтемін!
Түрменің ашып есігін,
Босқындарды қапталтты.
Қабырын бұзып Бабамның,
Соқамен жыртып тапталтты!!
Сарыарқаны пәршалап,
Айналасын қоршап ап.
«Целина» — деп ат қойып,
Елімді солай жау шапты.
Қазағым оңбай сорлапты,
Қыздарын олар зорлапты.
Елімді әбден қорлапты.
Қорлағаны емес пе,
Келімсектер сұлтан боп,
Жүрміз елде ұлтан боп!?..
Қалама бүгін қарасам,
Европамен таласам.
Ішіне кіріп қарасам,
Қазақты таппай адасам!
Қалада оның үйі жоқ,
Далада тағы күйі жоқ.
Қой соңында шыжыған,
Құтылар одан күні жоқ!
Қазағым қайтып күн көрмек,
Өз жерінде келімсек,
Сығалайды есіктен,
Түскендей «жаңа келіншек!»
Мекен-жайы қазақтың,
Орысша боп өзгерді.

Түрін қара азаптың
Жеріндеі оның ежелгі?!
Елімді солай жау шапты,
Бір шапқанда мол шапты.
Полигон құрып жеріме,
Оқ атпай-ақ жаусатты.
Тұрақ етіп кең сарай,
Картада жоқ қаланы.
Қазақты қырды аянбай,
«Опыт» жасап қояндай!!
Тілім, дінім ол қалды,
Мәдениетіме қол салды.
Мәңгірттік жайлап елімді,
Шаңырағым шайқалды!...

ІЗДЕДІМ ӨТКЕН КҮНДЕР АРАЙЛАРЫН...

Іздедім өткен күндер арайларын,
Артыма Зеке бүгін қарайладым.
Жолымыз тайғақ кешу болмаса да,
Бізде де басындағы талайлардың...

Шаңырақ шайқалсада шарт сынбаған,
Жүрегің жетімдерді жатсынбаған.
Кездестің апама сен өкіншігі,
Дертінің бері қарамас асқындаған.

Ене мен келіндердей жарасымды,
Білемін, жеккөрмедің анашымды.
Айтпақшы, өзі еді ғой, сені әперген,
Сөз салып, ылғый саған баратынды...

— Қалдырмай азабына батпан зілдің,
Ақ жауып анашымды аттандырдың.
Шерленіп жоқтағанда зарың сенің,
Артынан жетіп еді-ау батқан күннің!..

— Анамды жақындатар алыстаған,
Оқыған құрандарым бағыштаған.
Жанайын өзің үшін дозаққа да,
Бұйырсын апатайым Бейіш саған!!

Батанды медет қылып өзің берген,
Ер жетті немерелер көзің көрген.
Бүгінде ата болдық, әже болдық,
Соңыма немереңнен немере ерген.

Ай мен күн өтіп жатыр безбенімен,
Көргем жоқ жамандықты Зейнебіңнен.
Адал жар жалғызыңа бола білген.
Қаңқу сөз ала-қашпа кезгенімен.

Келеді түзу шығып түтініміз,
Ойлама, елдің қоры нашары біз.
Ас адал, адал еңбек отбасымда,
Алланы аузына алған біз құлымыз.

— Асыпты алты қырдан Зейнеп бүгін,
Көтеріп отбасының бейнет жүгін.
Азамат — Ел сыйлаған асылым-ай,
Көзіме көрінесің қыздай шыным!

Көк тасын қояр-қоймас басымызға,
Ұрпақ бар, өкініш жоқ артымызда.
Бір-ақ мұң өзіңе аян, құдай шығар,
Зар қылған екеуара «Соқыр қызға»!

* * *

Келсемде дүниеге жылан жылы,
Күн туған ел басына ылаң жылы.
Ысқырған айдаһардай мінезім жоқ,
Көңілім аппақ менің, түсім жылы.

Әрқашан шындыққа мен бас ұрамын,
Өсек пен өтірікке тас ұрамын!
Баршылық өмірімде өттеген-ай,
Несіне мысық болып жасырамын.

Кезінде түсінбесем өмір парқын
Келмейді тағдырма жала жапқым.
Басымды талай ұрып, тау мен тасқа,
Көріңдім сырттағыға емен-жарқын.

Шырылдап сенде жүрдің Бозторғайым,
Сұрайсың, қанат талса, кім қорғайтын?!
Өмірдің «сұрапылын» жеңіп жүрген
Махаббат екеуімізді шын қорғайтын!

* * *

Көңілім, оралтады жастық шақты,
Жастық шақта жайқалған жасыл бақты.
Сілтесе тіліп түсер алмастайын,
Қып-қызыл тобылғы сап қамшы шақты!

Көңілім, оралтады есер шақты,
Есер шақта шайқалған шаңырақты.
Көгімнен «Бақыт құсым» өзі келіп,
Түндігін жүрегімнің айқара ашты.

Су септің «Бақыт құсым» қанатыңмен,
Гүлдерге шөлде қалған, солмау үшін.
Кетседе бозғылт далам гүлге оранып,
Ұшпайды сенсіз жерде көңіл құсым!

ТӨРТ ТАҒАНДАР

Өседі тау басында жалғыз шынар,
Жырлауға сұлулықты жаным құмар.
Көңілім ақ-бұлақтай мөлдір менің,
Бастауын Сырымбеттей таудан алар.

* * * * *

Шабытым шарықтайды жырға қоссам,
Көңілім көк қаршыға самғап ұшқан.
Сабырлы сары алтындай сардаламның,
Ұлымын өле-өлгенше сүйіп құшқан!

* * * * *

Сал арқа, Сабырлы арқа, Сары арқам,
Жыр жазсам жүрегімнен сенің арқаң.
Атсын деп, сары белден арайлы таң,
Тілеймін тағдырымнан жатсам, тұрсам!

* * * * *

Сөндірмесін жаққан отын қосағың.
Отбасынан басталады Отаның,
Кіндік қаным тамған жері Отаным,
Кеңгірдегі биіктеу бір жотаның!

Жүректен шыққан өлеңім,
Жүрекке жетер сенемін!
Өлеңім менің өнерім,
Жоламай біраз жүр едім.
Өгейсіп кетсең өлеңім,
Итшілеп өмір сүремін!!

* * *

Үңілсек беттеріне дала дастан,
Тереңге, тұңғыыққа ала қашқан.
Жеті қат жер астынан бүгіндері,
Сыр шертер ұрпағына Баба дастан.

Кезі екен, наймандардың бөлінбеген,
Алтай мен Тарбағатай жерім деген.
Ханы екен ұлысының Білге қаған,
Монғолды сасық иіс көрім деген.

Сол монғол, әубастағы менсінбеген,
Күшейіп наймандарды еншім деген.
«Жауды аяған жаралы» — деген рас,
Найман ауып, басқа ұлыс қоңсым деген.

Өткеріп, Шыңғыс тажал жорықтарын,
Өзгертпей ата-қоныс, қорықтарын.
Ауырлық, тауқыметке көніп бәрі,
Келеді Өр-наймандар өніп бәрі.

Жігерін Өр-наймандар жүрсін қайрап,
Ерлігі Қабанбайдың жатыр сайрап.
Құдамыз өр-найманның ұрпағы екен,
Тік тұрып, қарсы алыңдар Қабанбайлап!!

* * *

Жазды өткізіп өмірім,
Күзді бүгін жайлаған.
Есігін қағып алпыстың,
Елуім сап жүр байбалам.

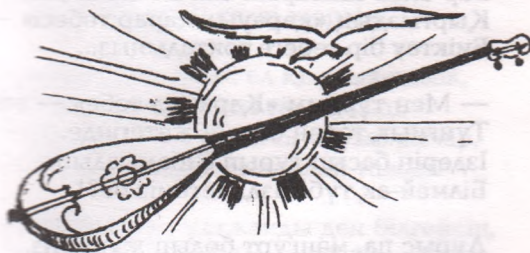
Мұңайып, кейде қуанам,
Көз жіберіп өткенге.
Тәуба деймін, жұбанам,
Бүгінгі күнге жеткенге.

Қиюы кетіп өмірдің,
Қиығы батқан кезінде.
Тағдырға жаппай жаланы,
Өкпелей білдім өзіме!!

Екінші бөлім

АРНАУЛАР, ПОЛАФАУЛАР

ҚЫРҒЫЗДЫҢ «ҚАРАУЫЛ ТӨБЕСІНДЕГІ» КЕЗДЕСУ

*Жаңаарқалық Бекайдар
ағатайыма арнаймын.*

Жастығымның ауылы ұзап көшкелі,
Жасым болса жер ортадан өткелі,
Өзіңе ұқсас ағатайды іздеуші ем,
Ақыл айтар ағаларым кеткелі.

Бір көргеннен баурап алдың ағажан,
Қалған сынық секілдісің данадан.
Әр сөзіңіз нақышымен зергердің,
Көмкөріліп шығады екен санадан.

Кездесіп Жаңаарқада құдалықта,
Таныстық өзіңіздей «бір алыпқа».
Ағажан құтқарып ең «біздің жақты»,
Түсірмей «құда жақтан» бұғалыққа!

Қош бол деп, үйіңізге қайтпадыңыз,
Бар екен шығарып сап айтпағыңыз.
Қырғыздың «қарауыл қарар төбесі» — деп,
Биіктеу бір төбеге тоқтадыңыз...

— Мен тұрдым «Қарауыл төбе» — етегінде,
Тұңғиық терең ойдың жетегінде.
Іздерін басып тұрып бабамыздың,
Білмей-ақ түбімізді кетеміз бе?!

Дұрыс па, мәңгірт болып жүруіміз,
Сұраса «Қырғыз» — дейміз руымыз.
Қазақтың шежіресін ақтарғанмен,
«Қырғызды» қиын соғар табуыңыз!?

— Дедімде, қарай бердім өзіңізге,
Кетіпті көзім түсіп көзіңізге.
Жарқ еткен нұрды көріп жанарыңнан
Құмарттым ағатай-ау сөзіңізге.

Кешікпей сөйлеп кеттің қызуланып,
Мінезін ағамыздың тұрмын танып.
Төбенің биігіне шығып алып,
Кеттіңіз кәдімгідей ұран салып!

— Іншегім білу керек тарихты,
Қырғыз бабаң кімдерге бағынышты,
Ешкімге де, ешқашан табынбаған,
Елін қорғап, алау боп жалындаған!..

Шындықты ағытайын, ия, құдай деп,
Қазақта қалған жоқпыз нан сұрай кеп.
Қырғыздар текті ұлдарын аманатқа,
Беріпті сұраған соң Абылай кеп.

Қыз салып қойынына тектілердің,
Тоқтатқан екі арасын кекті шердің.
Іншегім бұдан былай біліп жүрші,
Ұрпағы екеніңді текті жердің!

Ежелден бауырлас ел қырғыз-қазақ,
Жолында кездесіпті талай азап.
Мың өліп, мың тірілген бауырластар,
Бүгінге жеткендері қандай ғажап!

Ұлтшыл емес, ұлтжанды деп білгейсің,
Толып жатыр, жеті атасын білмейтін.
Қырғыздың да, қазақтың да, ұлымын,
Ішкен асым біреуінсіз жүрмейтін!!

ЖАС ДИРЕКТОРҒА ШАҒЫМ ХАТ

«Оңтүстік деген кеніште,
Баяғыдан Б.... көп.
Бірегейі солардың,
Кәрі тарлан Гладбек».
Директордан шықпапты,
«Ламповойды» — сұрап кеп.
Амалсыздан жіберді,
Болмаған соң, жылап кеп!...

Оңтүстік деген кеніште,
Туды-бітті Әбекең!
Әбекеңді кім айтар,
Тоқалы жас, кәрі екен.
Ауыздық салып алпысқа,
«Порохы» әлі бар екен.
Айттырмай кетті забойға,
Ауасы оған дәрі екен?!

Жүруші еді «Ақ үйде».
Садыржан да қырындап.
Ойнамаса картаны,
Кетуші еді шыбындап.
Садыржанды қылдай ғып,
Белін буып сығымдап.
Жас директор қойыпты,
«Он екiнi» — тығындап!

Осындайға «еске» алып,
Қалдырмай жүрген «қатардан»
Ортамызда бар еді,
Тағы бір шал татардан.

Айтсаң болды жүгірген.
Мінезі жоқ қасарған.
Түскен сайын шахтаға,
Қызара бөрітіп масайған?!

Өтінгенсоң, бір айға,
Жас директор нығыздап.
Менде кидім келісіп,
Су етікті тығыздап.
Бір ай емес, бірнеше ай,
Өте шықты зырылдап.
Қазығын тапқан мәстектей,
Қайта оралып забойға,
Әлі жүрміз шырылдап?!

Бар екен де, жоқ екен,
Қос-қосымен шалдарды,
Забойға тыққан кім екен?!
Жас директор айтқанмен,
«Көсемнен» — болды-ау деп жүрміз.
Айтып-айтпай не керек,
Қартайғанда қырт-сырт боп,
Ғазды жұтып біз жүрміз.
Забойдан қашан шығудың,
Кезегінде біз тұрмыз!!...

— Жаста болсаң Махмұт,
Сыйлаушы едім өзінді.
Сөзінде тұрмай «Басеке»,
Қарт кеншілер — безінді.
Директор болды дегенде,
«Жолын оңғар» — деп едім.
Шалдарды неге қинайсың,
Айтшы маған себебін?!!

ТҰСАУЫҢДЫ КЕСПЕДІМ

Атыңнан айналайын Жақсылығым,
Ақыннан көш ілгері бақсылығың.
Өлеңің бақсы айтатын «жарапазан»,
Күнімен оқимын деп кетті мазам.

Шабысың қазақы атың шабысы емес,
Жарыста жабымен де бәйге әпермес.
Өлең сөздің патшасы Абай айтқан,
Сөз перісі соқпасын содан сақтан!

Көңілден көкдөнөнің озып тұрса,
Айтқаның мақауларға жетіп тұрса.
Көрмейтін тауығыңа бөрі бидай,
Жіберсең өзбекшелеп сылап-сипай.

Сыйлайтын атың жақсы інім едің,
Ағаңмен сен де сайран құрып едің.
Қашаннан бетке айтар мінезі бар,
Арқаның ақынжанды ұлы едім!

Өлеңге жақындығың жарым ырыс,
Қазақша оқып үйрен, соған тырыс.
Кеспедім тұсауыңды «ақын» інім,
Құптарлық сөздерің жоқ бүгін дұрыс.

Өзімді ақынмын деп санамаймын,
Десемде көп нәрсені шамалаймын.
Жақсы інім сыныма сен өкпелеме,
Бөрібір талабыңды бағалаймын!

СҮЙІНБИКЕНІҢ ПОРТРЕТІНЕ!

Жабырқау қас-қабағың, нұрлы бейнең,
Жауыпсың бет-пердеңді мұңды шермен.
Қас шебер зұлымдықты әжуа етіп,
Сұлудың миығына рең берген.

Шамасы Алтын Орда құлаған шақ,
Бірнеше хандықтарға тараған тақ.
Бөрі жеп бөлінгенді, — соры қайнап,
Бұйырған орыстарға байлық пен бақ.

Қасірет, қайғы әкелген ел шетіне,
Кезеңді перделепті келбетіңе.
Символын Ар-намыстың Сүйінбике,
Мұра ғып қалдырғандай жер бетіне!!

ЖІБЕК БАУЫРЫМА

Есімде сары қамзол апам тіккен,
Көмкеріп омырауын әсем жіппен.
Үстінде сары қамзол тығыршықтай,
«Жікамау» сағынамын сені көптен!

Еркелетіп ат қоюға тым епті,
Әкем марқұм Жіка дейтін Жібекті.
«Өмен», Үйкен, «Жіка» десе бүгінде,
Ет жүрегім қуаныштан дір еткен!

Өстің, өндің бәрі «Жікам» есімде,
Туып едің, Талдысайдың маужыраған
кешінде.

Шыр еткізіп, кіндік кескен сол күні.
Қара кемпір Пішіманда есімде.

Қырық жыл өтседағы содан бері,
Бұл әлі өміріңнің әудем жері.
Бақытты ана болдың бала сүйген.
Жаныңда аман болсын Ахмет сері!

Қуанбаймын, қырыққа кеп қартайғанға
бауырым,
Сұрамаймын, өміріңнің қалай өттің тәуірін.
Бұл ағаңның жатып, тұрып сұрайтыны
құдайдан,
«Өзі болған шаңырақтаң» кетірмеші
сәуірін!

Жібегім бақытты бол айналайын,
Кеудеме қысып тұрып аймалайын!
Шығыстың орнайманын Ахметтіде
Шыныммен әкем құсап — «айдалайын»!

ҚОҢЫР ҮНІ ҚОЖАНЫҢ...

*Есқожа бауырымның рухына
бағыштадым!*

Қоңыр үні Қожаның күңіреніп,
Басылмай өксігіміз еңіредік.
Сезіндік мұңды әуеннің құдыретін,
Жиналған қалың қауым тебіреніп.

Өкініш, мұң өртейді өзегімді.
Сұм ажал келтіріпті-ау кезегінді.
Әндерің мұңға толы заржылайды,
Бауырым білдің бе сен өлеріңді?

Қайғырып, көздің жасын селдетейін,
Істейді тіршілігін пенде кейін,
Бесігін зарилеген «Бала ғашық»,
Ақ балтыр «Ақ қайыңға» тербетейін.

Ақ қайың, «Бала ғашық» — алғашқы өнің,
Білеміз талай әндер жалғасқанын.
Бірінші жүрек жарды перзенттерің,
Тұрғандай қасіреттің қарғап бәрін.

Сырлы сазға тағдырым деп қарадың,
Әсем әнді өмірім деп баладың.
Күнделікті қу тіршілік, басқасын,
Пендешілік, бос әуре деп санадың!

Ерке наздар, сұлу саздар керемет,
Алматыға апарып еді жетелеп.
Сұлу саздың зергерлері Ахаң мен,
Бата берген Құдыстарым — құдырет!...

— Мұнды саз сорғалайды аспан-көкте,
Аттандырып өзінді мәңгілікке.
Аза тұтып, жүрегім өкініште,
Түсінбепсіз бауырым бізді сөкпе!!..

Қоңыр үні Қожаның Қараторғай,
Зарлайды «Бала ғашық» жерге қонбай.
Мұнды әуені Қожаның келешекпен,
Қолұстасып барады жылай-жылай!!

ӨЗІМІЗДІҢ МАРАТҚА

Тәңірім, Маратыма нәсіп еттің,
Жыл басы наурыз айын қасиетті.
Ұлыстың ұлы күні құтты болсын,
Жаңа жыл, туған күнің бірге кепті!

Келіпсің орда бұзар отыз беске,
Әзәзіл Маратымның жолын кеспе.
Мұздақты жарып шыққан қыр гүліндей,
Орын ал, жүрегімнен ойып тес те.

Қамқорың, қорғаның да Ана емес пе,
Жүргейсің бұл сөзімді салып еске.
Ақ сүтін анасының ақтай білсе,
Өлшемі тірлігіңнің сол емес пе!

Өмірдің даңғылы жоқ, өткелі көп,
Өтерсің бәрінен де соқса жүрек.
«Маңдайда жазулы тұр» — дейді қазақ,
Дегенмен жолықпасын жолыңда азап!

Еңбекпен шыққан терің — болсын бақыт,
Шұғылалы шығысыңнан таңдар атып.

Күңгірттеу көлеңкелі күндерінді,
Шынар келін жіберсін жарқыратып!

Өздерің жағамдағы тал мен қайың,
Қуанам бүршігіңді жарған сайын.
Қоса ағар қосағыңмен айналайын,
Кеудеме қысып тұрып аймалайын!!

ЕСҚОЖА БАУЫРЫМНЫҢ ДОСЫНА

*Еліміздің әйгілі азаматы,
кенді өлкемізден шыққан
1-ші Педагогика ғылымдарының
докторы — Жұмағали Наурызбайға
арнадым.*

Жұман десем өкпелеп,
Ғалиың мені сөкпесін.
Кім айтар, саған еркелеп,
Есқожа досың кеткесін?!

Достықтарың жарасқан,
Бауырыммен бірге өстің.
Өнер жайлы таласқан
Куәсі болдым бір кештің.

Біреуің Моцарт болғанда.
Біреуің Абай болып ең.
Өнерге ғашық арманға
Жетер деп, сонда сеніп ем.

Анаңның беріп тілеуін
Қырандай Жұман түледің.
Қожаны іздеп бауырым,
Ашима удай жүрегің?!

Ажалға сабыр етеміз,
Арманда бірақ кетеміз.
Ақ өлім ғана бұйырған,
Заманға қалай жетеміз?!

Айтылмай жүрген арманым,
Досыңды жоқтап сарнадым.
Саған айтпай, кімге айтам,
Депутат, доктор, қорғаным!..

Жұманға қанат қақтырып,
Ғалиын енді қосайын.
Көңілдің кірін лақтырып,
Ажарын жырдың ашайын.

Толтырған мынау ақ үйді,
Ел-жұртың сені таниды.
Келіпті бүгін құттықтап,
Ғылым докторы Жұмағалиды!

Кітабің білім бұлағы,
Сусындап өсер құрағы.
Адаспай алдын, жарық қып,
Қолына ұстар шырағы.

Құрметтейміз өзіңді,
Іске шебер дарасың.
Көрік беріп, көркейткен,
Жезқазғанның қаласын!

Ізгілік, ақыл, парасат,
Өзіңдей жанға жарасад.
Кісі болдың, кіші боп.
Өзіңмен елің санасад!
Жағынып шашбау көтерер,
Кім-көрінген жетелер,

Інілерім жоқ емес!
Нардың жүгін көтерер,
Намысы, ары жетелер,
Өзіңдей інім көп емес!!

Еңбегің сіңіп еліңе,
Шығарсын сені төріне.
Атағың кетіп алысқа,
Абырой әкел жеріңе.

Абырой, атақ еліңмен,
Қолұстасып келінмен
Ұрпағың өсіп ұлғайып,
Қарттықтың көрін белінен!...

Төгетін терді тамшы қып,
Тыңдырар істер баршылық.
Шаршаған кезде аларсын,
Жырымды менің қамшы қып!!

БЕКЕТ АҒА 60-та

*Белгілі ұстаз, әйгілі фототілші,
Жезқазған қаласының Құрметті азаматы
Бекет Ахметұлы Түбектегіне
арнадым.*

Алпысың құтты болсын асыл аға,
Келіпсің парасатты жасыңа да.
Өлеңмен өрнектемей алпысыңды,
Көңілімнің жыр құйыны басыла ма!?

Еске алып, жастығыңды шақырайын,
Назданып, шат күлкіге батырайын.
Алпысың арғымақ қой белдеудегі,
Мінгізіп жүзге қарай асырайын...

Келеді көзалдыма жап-жас жігіт,
Сұрбойдақ, үлгірмеген отау тігіп.
Көкпеңбек қырма сақал, орақ мұрын,
Түскендей қап тауынан «Черкес» жігіт.

Па шіркін! — сұлу жігіт сылаңдаған,
Ғашық боп талай қыздар бұраңдаған.
Киіктің асығындай болсадағы,
Бекенді Зәуреш жеңгей бұғаулаған!

Боласың ырза бүгін жеткеніңе,
Ұл-қызың қанат қағып кеткеніне.
«Жиырма бес қайта айналып келмес» —
деген,

Амал жоқ, жастығыңның өткеніне.

Келесің бірге жасап тағдырыңдай.
Жасыңнан ұстаздығың жансырыңдай,
Кенді өңір, Жезді өлкеңді біліміңмен
Көгерттің көктемдердің мол суындай.

Шен алмай, шекпен кимей терін төккен,
Іздерің сайрап жатыр білім еккен.
Бейнеттен зейнетінді көріп аға,
Атыңды жезбен жазсын Жезді өлкең!

Өнерің ұстаздықтан бөлек дастан,
Әсем ән, күйге ғашық бала жастан.
Тебіrentіп әнін салса Кәкімбектің,
Төгілтіп Тәттімбеттің күйін тартқан.

Өр ісін ағамыздың ел мақтаған,
Зергердей, ақын жаңды жыр қақтаған.
Әйгілі фото-тілші, кенді өңірде,
Ағатай, кім бар екен, Сіз «баспаған»?!

Келгенше шама-шарқым жыр арнадым,
Өмірде орындалсын бар арманың.
Алпысы қалай екен-деп сұрасам,
Зәуреш отыр көрсетіп бас бармағын!

Алпысың олай болса қуанайын,
Жырымды осыменен доғарайын.
Бекеңнің мерей тойы құтты болсын,
Қолыңды қошеметпен соқ, ағайын!?

АЯНА 1-ге ТОЛҒАНДА

Бір жасқа толып Айкона,
Гүлдеп тұр көңілім жайқала.
Шарбағын бұзып шабытым,
Есігін ашты айқара!

Атаңның көңілін жаз қылып,
Қарайсың маған мәз күліп.
Келе ғой деп шақырсам,
Тәй-тәйладың қаз тұрып.

Сүрініп бастың аяқты,
Жерден де жерсің таяқты.
Жер — ана өзі төселсін,
Жығылсаң жастық сияқты.

Аялап жылы алақан,
Жайнай бер өсіп балапан!
Өлеңін жазып, құттықтап,
Батасын беріп тұр атаң!

Көрініп гүлдей көзіме,
Гүл салдым арнап өзіңе.
Жырымды жазған оқырсың,
Түсініп ертең сөзіне.

Көбейе берсін немерем,
Көгорай болып көгерем.
Ұрпағым өсіп, ұлғайса,
Армансыз мен де жөнелем!!

* * *

Туған күні Аянаның,
Бүршік жарды саябағым.
Су себелеп қанатыммен,
Жырға бөлеп аялайын.

Беске толдың құлыншағым,
Желбіреп тұр тұлымшағың.
Тілің тәтті, қылықтарың,
Елжіретер қызық шағың.

Пәк — Періште сәби күлкің,
Тиымасын өсте бір күн.
Күлкің сенің нұрландырып,
Өмірімің тұр ғой көркін!

РЫСДӘУЛЕТ ІНІМЕ

Жаныма жақын,
Өмірге келген көктемнің.
Мезгілде басқа,
Туғандар мені сөкпесін.
Даналар туған,
Даралар туған көктемнің.
Қар — суыменен
Інішегім сен де,
Ағаңыз мен де көктедім!!
Қырқыншы көктем,
Қас-қағым сәтте жетіпті,
Асығын ойнап,
Қазығұрт жаққа,
Балалық шағың кетіпті.

Қырыққа келдің,
Қамал бұзар шақтасың,
Шәш деген не?
Әппағымен де баптасың.
Қасиетті Қазығұрт,
Тал бесігің тербелген.
Нұх пайғамбар кемесін
Қалдыруды жөн көрген.
Қасиетті Түркістан,
Өскен жерің тай-құлын.
Кенді өңірім Жезқазған,
Құтты қоныс байлығың!
Құрметтеймін інімді,
Текті жердің баласын.
Көргенім жоқ ісінің,
Аласы мен қарасын.
Еңбектес кезің естелік,
Жадымда қалды жатталып.
Ауырдан өсте қашпадың,
Жеңілдеу жерден жасқанып.
Басталған жұмыс орынсыз,
Аяқсыз қалса төзбедің.
Арына тиіп өзгенің,
Айғайлап босқа езбедің!
Кеншілікті арқада,
Арын төкпей меңгерген.
Ұлдарына Дәулетті,
Қарт Ұлытау теңгерген!

АҚСӘУЛЕГЕ

Шыр етіп, жерге түсу бір қуаныш,
Бой жетіп, бойды түзеу ол жұбаныш.
Өмірде өмір сүру сүйгеніңмен,
Басталды бүгін міне сол қуаныш.

Құттықтап қуанышын екі жастың,
Өлеңмен талай, талай шашу шаштым.
Ақсәуле туған жиен болғаныңмен,
Жаза алмай саған тілек жаман састым.

Айтайын шабытымның шектелгенін,
Ақсәуле ойламашы жек көргенің.
Толғантқан мені әкеңнің жоқ екені,
Ұшқызбай көңілімнің кептерлерін...

Біткен соң жазылған күн маңдайыңа,
Сұм ажал қаратпайды жағдайыңа.
Біреудің бірін алып, жетімдіктің,
Тартқызар ащы дәмін таңдайыңа.

Дегенмен, өзі қамқор жаратқаным,
Ержетіп келесіндер қарақтарым.
Өсіп-өн терең кетіп тамырларың,
Түспесін жамандықтан қабақтарың!

АЛМАС ІНІМЕ

Келіпсің орда бұзар отыз беске,
Әз-әзіл Алмасымның жолын кеспе.
Әкендей қырғыз-қазақ әлемінде,
Жарқыра қараңғысын ойып тесте.

Інішегім, Алмас сенің жөнің бөлек,
Шаңырақ сенде емес пе, оған себеп.
Шайқалтпай көріктендір шаңырағың,
Аруағы Сарт атамның жүрсін жебеп.

Өмірдің даңғылы жоқ, өткелі көп,
Жаратқан көп болса да өтпелі деп.
Парасат биігінен көрінердей,
Анық бас аяғыңды соқса жүрек!...

Еңбекпен шыққан терің болсын бақыт,
Шұғылалы шығысыңнан таңдар атып.
Күңгірттеу, көлеңкелі күндер болса,
Ақмарал жіберсінші жарқыратып.

Өздерің жағамдағы тал мен қайың,
Қуанам бүршігіңді жарған сайын.
Қосағар қосағыңмен айналайын,
Кеудеме қысып тұрып аймалайын!

Асеке осылай деп жыр бастадым,
Келмейді бүгін менің сыр сақтағым.
Асқанда 40-тардан ұл табатын,
Өзіңіз кейіпкері бір дастанның.

Бүгінде дариясың тасып аққан,
Сөнбейтін тіршіліктің отын жаққан.

Болған соң рулы елдің Асекесі,
Жүреміз өзіңізді етіп мақтан.

Асеке, бүгін сізді қаумаладық,
Ақ тілек, ақ көңілден жауғаны анық!
Діңгегі бәйтеректің Асекем-ау,
Жүзге кел, той жасаймыз таңғаларлық!!

ДОСҚОЖА ІНІМ 40-та

Апалаған Апасының Досаны,
40-қа кеп, тойды бүгін жасады.
Құтты болсын айта отырып апана,
Ағаң бүгін жырдан шашу шашады.

Тұрсың шығып, қырық деген қырқаға,
Ой тоқтатып алды артыңа бір қара.
Отыз емес, еленетін Елулерің алдында,
Інілерің дейтін болсын Дос аға!

Жаста болып, аяқ шалыс баспадың,
Жасқа толып, еңбектен сен қашпадың.
Кеншілердің кәдесіне жарай жүр,
20-жылдай кен көздерін ашқаның.

Түзу шығып жүрсін ылғи түтінің,
Кергім келеді отбасыңның бүтінін.
Қиқым-сиқым мінездерден аулақ боп,
Тегіңе тарт, тартпай ғана бітімің.

Мира келін өзі айтқандай — «мысалы»
Ініміздің 17 жыл құдай қосқан қосағы.

Мира келін өзі айтқандай — «мысалы»
Балхаш жақтан төркіндерін тосады.

Зырлап өтер уақытқа не шара,
Бес балаға бүгіндері болды Ана.
Келініме мен айтар ем — «мысалы»
Кішіпейілім, көпке жағар сен ғана!...

— Айтайын Досан саған біраз жайды,
Түс таныс туыс болма нағыз қайғы.
Береке-бірлік іздеп бүгіндері,
Жүрегім сенесің бе, зар жылайды.

Бауырым, жанашырым — Досан інім,
Қол созып, шақырғанда жетер үнің.
Отбасың аман болып, айналайын,
Ақ туын — азаматтың көтер інім!!

СӘУЛЕ КЕЛІНІМЕ

Қуанып туған күніңе,
Шабытым бұзды есігін.
Құттықтап сені қарағым,
Тербетем жырдың бесігін.

Кішіпейіл жаның елжіреп,
Жып-жылы қалқам қарасың.
Әдепті мінез, ақ жарқын,
Тапқандай бізбен жарасым.

Аталап тұрсаң қарағым,
Мәз болып мен де қаламын.

Жанашыр қылық көрсетіп,
Туғандай болып барасың...

Қарынның жайы алмайды,
Бұрынғыдай мазамды.
Қуанып жүр Зекеңде,
Өткізіп саған қазанды.

«Короче» — тоқпын құтырдым,
«Ішесің бе» — ден құтылдым.
Батамды беріп өзіңе,
Құдайға бүгін шүкірмін!..

Тәлкегін көріп тағдырдың,
Күйзеліп жаның жылапты.
Алланың бәрі қолыңда,
Қайтадан өзі құрапты!

Қыс артынан қашанда,
Келеді көктем шуақты.
Ашылсын бағың қарағым,
Тағдырың біраз сынапты.

Қосағыңмен қосылған,
Бақытты өмір кешіндер.
Жаратқан ием жар болып,
Жапырақ жайып өсіндер!!

ҚАЙРАТТЫҢ ТОЙЫНА ШАШУ!

Басайын жыр пернесін Үркімбайлап,
Бабамыз шабытымды жүрсін қайрап.
Бүгін той, керегесін кеңейтуге,
Жиылып көтеріпті қырғыз байрақ!

Көтерсең шаңырақты балам Қайрат,
Келінім көрік берсін гүлдей жайнап.
Түтінің түзу шығып отауыңнан,
Бір үй бол, кісі келер атын байлап!

Бүгінгі келін келген босағанды,
Аттаған апаларың шашы ағарды.
Қыздары қуаттардың береке-құт,
Бірінші Зада жеңгем бастағанды.

Аттаған апаларың ақ босаға,
Келінге жаңа түскен бақ босаға.
Жазира, жасыл кілем төрге ілінер,
Төріне қырғыздардың шықпасада.

Өзінен хақ-тағала сұрағаным,
Қуаныш ұзағынан құдаларым.
Сиынып қуат бабаң аруағына,
Берсеңдер қыздарыңды тағы аламын!...

Бас құда, Ел ағасы Қоғам құрдас,
Танысып бірер күндер болдым сырлас.
Байқаймын, жаның сүймес, мақтағанды,
Бос сөзді басты ауыртып шатпағанды!

Көп болды көрмегелі құрдасымды,
Қайығы тіршіліктің қыр асырды.

Аман-есен жүрмісің парталасым,
Құда болдың иіліп қарсы алатын.

Бірге өскен, бір мектептің түлегіміз,
Бірге ойнап, бірге соққан жүрегіміз.
Балалық пәк сезіммен жарыламын,
Бал дәурен Қоғамдарды сағынамын!...

Бір інім, жақсы көріп даралайтын,
Жігіт қой, елге сыйлы бағалайтын.
Құда болып, Қоғажай шалқаясың,
Інілігің артық еді ағалайтын!

КІСІЛІК пен КІШІЛІК таласады,
АҚЫЛ айтып ПАРАСАТ таратады.
Кісі болсаң, кішік бол — дегенменен,
Төртеуі де ініме жарасады!

Шахатай, құдалардың кішісі екен,
Ақжарқын, ақ көңілді тынысы кең.
Өсер мал түстес келер деген бар ғой,
Айрашқа мінездері ұқсас екен.

Сөнденіп сарай іші алқа тағар,
Тойхана қуаныштың отын жағар!
Бәнудей құдағиым — бір төбе екен,
Халқына ақ дастархан күнде жаяр!...

Жырымды бастап едім Үркімбайлап,
Арқасы, аруақтың кеттім сайрап.
Айранбай шөбересі Үркімбайдың,
Келейік інімізге енді жайлап...

Бүгінде елге сыйлы азаматсың,
Көшіңді өрге сүйреп бара жатсың.

Қосылса бүгін келіп, бір шаңырақ,
Орнынан Ағия апам аунап жатсын!

Көтеріп береке мен бірлік жүгін,
Жүрейік ынтымақта Айраш інім.
Демекпін Марғұмаға бүгін тойда,
Кенелсін қуанышқа әрбір күнің!!

Тойларың тойға ұлассын туысқандар,
Қуаныш, шат күлкіні уыстандар.
Кеңейіп керегесі қырғыздардың,
Ұлдары Сырымбеттей ту ұстандар!...

Алайын өлеңіме қалжың қайрап,
Жүрмін ғой тойларыңда талай сайрап,
Деп жүрген, Базекеңнің «Қос барысы»
Көрмепті өлеңіме приз байлап?!

13.XII.97 ж.

ҰЛЫТАУДАН ТҮЛЕП ҰШҚАН АҚИЫҒЫМ!

*Қуаныш Ахметовтың
«Ұлы Даланың Ұлытауы»
кітабының тұсау кесер
тойына шашу!*

Ұлытаудан түлеп ұшқан ақиығым,
Ырғызың кіндік кескен жер ұйығың.
«Қос арна» ақындық пен кеншілігің,
Тұрғызған кенді өңірге өз биігің.

Сабырлы салмақты едің үлкендердей,
Байқатып тал бойыңнан үлкен деңгей.
Ер жеттің тумасаң да туғандай боп,
Намысын кенді өңірдің қолдан бермей.

Тайсалмай ештеңеден батыл інім,
Лебіне қайта құру қосқан үнін.
Жолына әділеттің басын тігіп,
Ойлаған өзін емес, басқа мұңын!

Азамат! Ар-ұжданы жетектеген,
Аяғын басқан емес есеппенен.
Ұлытау, Кенді өңірім Қуанышты,
Жанашыр бір ұлым деп есептеген!

Жетеді бұны айтуға батылдығым,
Кенші едім, белгісіздеу ақындығым.
Кен қаздық, тау қопарып, бір кеніште,
Өзіне ширек ғасыр жақындығым!

Иә, сол Батыр-ақын ортамызда,
Көрінген басқа арнадан баршамызға.

Шаң басқан архивтерден тірілтіпті,
Айналған бабаларды аты аңызға!...

— Өтіпті Бағаналы мықтылары,
Айбарлы атақ, даңқы ықтырады.
Тағлымы тарихтың ұрпағына,
Бабалар тектілігін ұқтырады.

Өрлігі, тектілігі сабақтасқан,
Ұрпағы артындағы бөлек дастан.
Киелі Ел, киелі жер топырағынан,
Бүгін де текті ұлдары түлеп ұшқан!

Ұлытау, кеңді өңірім ырза саған,
Ең қымбат, Ел алғысы — болсын баған!
Көгінде Ұлытаудың жарқырай бер,
Өзіңді желеп, жебеп «Төрт босағам»!!

ҚАДІРЛІМ МЕНІҢ АСЕКЕҢ!

Жаңа ғасыр көктемін,
Көргенде бар, көрмеген.
«Қырғызым» — өсіп, ақылды,
Ұрпағын берсін бермеген!

Тіршілік көзін көктемді,
Анаға келер теңегім.
Аналар туған күндерді,
Тойлардың тойы дер едім!

Анамыз келіп сексенге,
Ауылда бүгін сол думан.
Анаға құрмет көрсетер,
Асекең, біздің ұл туған!

Құтты болсын Асеке,
Қойқаңдап шыққан сексенің!
Шуағын төгіп, қарсы алды,
Жаңа ғасыр көктемің!
Даралар туған сәуірде,
Өмірге келіп көктедің.

Сондықтанда Асекең,
Жәй адам емес, теп-тегің!?
Мезгілде басқа туғандар,
Өкпелеп мені сөкпегің?!

Ақ көңіл жаның аялап,
Қолыңда өстім жасымнан.
Қадірлім менің Асекең,
Анамдай болған асыл жан!
Ұл-қызыңның алдында,
Еркеңдей болып ер жеттім.
Жүрегіңнің төріне,
Туғандай мені төрлеттің!

Жақсылығың көп еді,
Нұрыңыз бүгін тасысын!
Көрмедім десе кейбіреу,
Ойланып басын қасысын?!

Жылуын беріп жаныңның,
Келгенше шамаң өсірдің.
Шел бітсе кейбір көздерге,
Ақ көңіл жаның кешірсін!...

Үлкендер кетіп кешегі,
Артында қалған сарқытсың.
Аманат жүгін көкемнің,
Өрге сүйреп тартыпсың...

Қатарынан кем қылмай,
Ұл-қызыңды жеткіздің.
Бір әулетке бас болып,
Сөзінді елге өткіздің!...

Сексен, тоқсан, жүздерің,
Әжемнің келген жастары.
Әжемдей әже болыңыз,
Белгілі сөздің астары!!

Түрпідей тисең біреуге,
Өзіме майда барқытсың!
Әкесін көрген әкемнің,
Шешесін көрген шешемнің,
Кімнен де болса артықсың!
Шөбере сүйіп Асеке,
Қызығын көрші қарттықтың!!!

ТҰРАП БАУЫРЫМА

Жаныма жақын Түреке,
Өмірге келген көктемнің.
Бір жыл салып араға,
Өзіңмен бірге көктедім!

Арамыз бір жыл болған соң,
Құрдас боп өстік бауырым.
Егіздей болып жастықтың,
Өткізіп едік сәуірін!...

Ертерек әке кеткенмен,
Жетімдік зарын көрмедің.
Шуағын төгіп анашың,
Арманға құлаш сермедің.

Иманды болсын Әу-апам,
Намысты қолдан бермеген!
Ұлына жасап жағдайды,
Әкесі барлар көрмеген!

Тілеуін беріп апамның,
Зая кетпей еңбегі.
Өзіне тартып еңбекқор,
Есейіп еді сенгені!...

Бекеңнен бестік бағанды ап,
Оқуға түсіп, тамамдап.
Ауылға қайтқан Түрекең,
Энергетик маман боп!

Жалғызы өсіп, ер жетіп,
Келіні бесік тербетіп.

Немере сүйіп Әу-апам,
Толғандай еді кем-кетік!

Фарида, Жанар, Анарлар,
Дүниеге келген кез.
Бас қосылып басына,
Құдайға шүкір деген кез!

Десемде солай Әу-апам,
Батбапты ішкен, жегені!
Әлі есімде жарықтық,
Осы Анар туғанда,
«Шұбыртып жатыр қыздарды,
дейін дағы» — дегені!?

Жаратқан өзі жар болып,
Орнына келді тілегі.
Бауыржан келіп өмірге,
Жарылмай қалды жүрегі!

Иә, солай Түреке!
Апамыз бүгін алыста.
Иманды болсын жарықтық,
Құранды үзбей бағышта!...

Қуанышқа ал енді,
Күлдаш қалай бөленбек?
Аунап түсіп орнынан,
Жатқан шығар елеңдеп?!

Ұл-қызыңның анасын,
Көңілің сенің өшірмес.
Еске алмасақ дәл бүгін,
Аруағы бізді кешірмес!

Шаттыққа толы күндерің,
Жұлдызды, жарық түндерің.

Жасыл жайлау жастығың,
Қызара бөрткен мастығың,
Күлдашпен бірге кетсе де,
Қалдырған бізге қарттығың!

Көрмеген өзі қызығың,
Аманат қып қалдырған.
Желеп-жебеп аруағы,
Бүгінгі тойда жаңғырған!

Ә, дегеннен аптықпай,
Өткенді біраз баяндап.
Алпысыңның ізімен,
Өзіңе келдім аяңдап.

Алпысыңның шет жағың,
Көріп жүрмін таяу ғап.
Аттан түсіп Түреке,
Қалғандайсың жайаулап!...

Құтты болсын бауырым,
Алқынбай шықтың алпысқа.
Қауқарын көріп алпыстың,
Қуанып бүгін жатсың ба!?

Базардан қайттың демеймін,
Өткізіп өмір тәуірін.
Бүгінде жаман емессің,
Тоқалдың сипап сауырың!...

Сабы сынып қамшының,
Жағдайың кеше жүдеді.
Зейпінді қосып тағдырың,
Отбасың қайта түледі!

Жарадың Зейпін жарадың,
Үй болу жағын қарадың!
Галстук салып Түрекең,
Сәкиіп тойға келгенде,
Қуанып тіпті қаламын!

Құтты болсын Түреке,
60-шы көктемнің!
100-ші көктем көрсеңіз,
Келмейді менің көп дегім!!

ӘБІЛҚАСЫМҒА

Кірбің түсіп көңілге,
Салқындау бүгін арамыз.
Хабар келсе сендерден,
Қуанып бірақ қаламыз.

Шығып тұрсың қырқаға,
Құтты болсын қарағым.
Ой тоқтатып бұл жәйға,
Азамат көзбен қарағын.

Ақылы толған шақтасың,
Түсінбей бүгін барамын.
Төтең мен Жанна арасын,
Бүтіндеп берсең жарадың!

Жаралы жандар жартыкеш,
Бүтінделсе несі айып,
Төтеңнің білсең арқасы,
Жүргенім менің шалқайып!...

— Жаратқан ием жар болып,
Түзу шықты түтінің.
Көргім келеді әрқашан,
Отбасыңның бүтінін!

Қарағым жасың қырықта,
Құдайым бөле жуытпа!
Ұрпағың өсіп, ұлғайып,
Ғұмырың 100-ді жуықта!...

Қыздардай әлі майысқан,
Құдағи Мәпу ардақтым.
Қой аузынан шөп алмас,
Әжібек құдам салмақтым!

Бүгінгі болған той-думан,
Басқа үйінде жалғассын.
Қуаныш ортақ болған соң,
Қуанып бірге қалмақпын!..

— «Жиен деген ел болмас,
Желке деген ас болмас».
Қазақтар айтқан жел сөзге,
Еріп кетсем жөн болмас.

Шыбықтан өсіп тал болар,
Майланып желке жал болар!
Доллары болса қалтада,
Жиеннің сөзі заң болар!

Наздансам бүгін жиенге,
Намысқа ертең тиемін.
Жырымды жатқа айтқанда,
Немеремдей сүйемін!

Жиеннің аты Өміржан,
Менің де атым Өмірбек.
Батамды бердім таласпай,
Өмірің ұзақ болсын деп!!

Гүлден, Гүлнәз гүлдерім,
Ып-ыстық маған түрлерің.
Сендерді жырға қоспасам,
Өлең бе, жазып жүргенім?!

Аялап жылы алақан,
Ұшыңдар өсіп ұядан.
Қашанда ақ жол тілейтін,
Ұмытпа барын бір адам!...

Білгісі келген сұрағын,
Жанна ғой, менің жыр-өнім!
Күмбірлеп күйім тасыған,
Аман-сау жүрсең шырағым!!

ФАРИДАҒА

Дарының жастай байқалған,
Үкілі үміт баласың.
Оза шауып бәйге алған,
Қатарыңнан дарасың!

Сен туғанда апамның
Қуаныш жасын көріп ем.
Нәресте иісін сезініп,
Иіген төсін еміп ең!

Миығынан күлімдеп,
«Кариталап» отырар.

Атын қалай қойған деп,
«Дейін-дағы» — осылар?
Жарықтық сол апамның,
Немересі едің сүйікті.
Күлдаш марқұм бетіңді,
Апамнан ұрлап сүйіпті?!

Аялап жылы алақан,
Өрімталдай өсіп ең.
Арман қуып алысқа,
Қанат қағып кетіп ең.

Таңдап жүріп қарағым,
Оқуға да түсіп ең!
Оза шауып бәйгеден,
Бұл жолы да өтіп ең!

Айтып, айтпай не керек
Арманыңа жетіп ең!!...
Үміт артсақ, ақтайтын,
Өмірбек көкең мақтайтын,
Үкілі үміт баласың,
Әбүйір беріп, аман бол,
Ұядан ұшып барасың!

Пірімдей жүр апанды,
Күлдашқа жоқ қой таласым!
Аунап түсті орнынан,
Қуанып бүгін анашың!!

«Жақындығы әкенің,
Жездедей-ақ» — деген ғой.
Неге солай айтты екен,
Буынады көгенде ой!
Расында қажекең,
Кейде боғын жеген ғой!!

Асқар таудай әкең бар,
Жаныңды нәзік ұғатын.
Еркелеп келсең сағынып,
Төріне еркін шығатын!

Түсірмей жүр көңілін,
Аха-хаулап тұратын.
Жасы ұлғайып қалғандай,
Болып жүр ғой бұғатын?!

Жолың болсын қарағым,
Жүрегің тапты жарасым!
Сыйлы бол қалқам, көркі бол,
Еліңе ертең баратын!!

БАУЫРЖАН мен ГҮЛЖАНҒА

Айнымас аққулардай сертке берік,
«Екі жан» — өмірлік жар аққу серік!
Құты боп шаңырақтың Гүлжанымыз,
Түсірсін отауына аққу көрік!

Бауыржан ұлым менің, Гүлжан келін,
Артамын екеуіңе үлкен сенім!
Ізгілік ниеттерге жақын болып,
Ақтаңдар Ата-Анаңның төккен терін!

Қашанда екі жасқа Ақ тілегім,
Денсаулық, содан кейін, Бақ тіледім.
Болғанда адал еңбек бас тірегің,
Намыс пен Арың болғай деп тіледім!

Сарғайтқан сағыныштай бұл қуаныш,
Қыз жетіп, бой түзесе ол жұбаныш.

Босағаң келін көрді, көптен күткен,
Түреке, құтты болсын, сол қуаныш!!!

Шыдамың құдай берген — көндей төзім,
Кигенің «синтетика» жоқ қой «бөзің».
Көңілің жетімсіреп тұр ма екен деп,
Ой түбін түрткілейді тылсым сезім?!

Бүгін той қуанайық, мұңайма,
Тағдыр көнбес біз ойлаған сыңайға.
Әуила апам, Күлдаш марқұм жастарды,
Желеп-жебеп жүрген шығар маңайда!?

Көңіл шіркін буырқанған бұрқасын,
Қуаныштан асып-тасып шырқасын!
Бір атадан жалғыз едің Түреке,
Бауыржаннан көбейсінші ұрпағың!!...

— Енді мен жеңеше ме бұрылайын,
Баспасын көңіліңді сары уайым.
Өмекең не айтады деп тұрған болсаң,
Айыңды оң жағыңнан туғызайын!

Жазылып Түрекеңнің маңдайына,
Шынымен қарай келдің жағдайына.
«Жарадың» — дегеннен соң жарай берші,
Тәнті етіп, Түрекеңді талғамыңа!

Жеңеше сен келгелі шаңыраққа,
Тойдан-той, қалған жоқсың жаман атқа.
Өткізсең дүркіретіп Бауыржан той,
Ырза боп жатқан шығар аруақта!

Жеңеше өсе берсін беделіңіз,
Әрдайым қуанышқа кенеліңіз!
Жанашыр келіңіз ене болып,
Келініңіз құрметіне бөленіңіз!

Әкімбек, бас құдамыз — қадірліміз,
Салмақты сары алтындай сабырлымыз.
Әбеке өте ұқсас мінезіңмен,
Маңынан Түрекеңнің табылдыңыз!

Әбеке, елге сыйлы азаматсың,
Әлі де кәдесіне жарап жатсың.
Келесің кеншілерді құтқарумен,
Болдырмай, алдын алып, «жаман аттың»!

Кенді өлкең бата берер бейнетіңе,
Түскендей ауыр еңбек келбетіңе.
Жырыммен шапан жауып Әбекеңе,
Қосайын Ел алғысын зейнетіңе!!...

Тойларың тойға ұлассын туысқандар,
Арайлы атсын ылғи тыныш таңдар!
Кеңейіп керегесі қырғыздардың,
Ұлдары Сырымбеттей ту ұстандар!!!

ОРИНКУЛ ЖИЕНИМЕ

Ақтығың тартқан апама,
Мінезің тура Ерекең!
Нағашы көрсең сыңғырлап,
Жүдемей жаның жүрсе екен!

Базардан қайтсаң бауырым
Өткеріп өмір тәуірін.
Қойшекең аман болғай де,
Сыр бермейтін жауырың!

Қойшанмен тіккен кереген,
Кеңейіп бүгін келеді.
Ортаймай бауырым берекең,
Ұрпағың өсіп түледі.

Төбесі биік кең сарай,
Қойшеке қоныс, оң болсын!
Келейік бұнда біз талай,
Сыңғырлап жиен қарсы алсын!!

БІРЕУДІҢ ОҢ ЖАҚТАҒЫ ҚЫЗЫНДАЙСЫҢ!

Қуаныш құтты болсын ақ жеңешем,
Жырымды алқа қылып тақ жеңешем.
Маздатып Қырғызымның отын жаққан,
Өмірде Түрекеңе бақ жеңешем.

Басайын көңілімнің сым пернесін,
Жаныңды жадыратар жыр тербесін.
Апарып бүгін сені қайтайыншы,
Қыз-дәурен, жастығыңның түр пердесін!

Қыз-дәурен, қыр киігі ойнақтаған,
Бар-жоғын сұр мергеннің ойлатпаған.
Өзіңе көрген жерден ғашық болып,
Түрікпен ауылында жай таппаған.

Екеуің бір-біріңді тең көріпсің,
Келісіп қырға барып гүл теріпсің.
Түп-тура 31-жыл бұдан бұрын,
Түреке сұлу қызды өңгеріпсің!

Құты боп өзің түскен шаңырақтың,
Қуанттың ата-ененді жадыраттың.
Бүгінде «ардақты ана», әже болсаң,
Арқасы сен сыйлаған аруақтың!

Келсеңде елу жасқа жұлындайсың,
Әлі де сырлы аяқтың сынындайсың!
Сарқарын бәйбіше деп, кім айтады,
Біреудің оң жақтағы қызындайсың!

Түреке осылай деп жыр бастадым,
Келмейді бүгін тойда сыр сақтағым.
«Қызылдың заманында» — қыз ұрлаған,
Өзіңсің кейіпкері бір дастанның!

Болғанмен жолың үлкен санасатын,
Қатармыз, өзіл-қалжың жарасатын.
Тойында жеңешемнің еркелесем,
Түреке көтермей ме парасатың?!

Түреке, бұдан артық тасымайын,
Осымен біраз бүгін басылайын.
Елуден жүзге қарай екеуінді,
Жырыма қанат байлап асырайын!!

ЖЕТПІСКЕ КЕЛДІ АҒАМЫЗ

Әкелер, қайран, әкелер!
Жетпіске жасы келмеген,
Қылышын ажал сермеген.
Келмеген жасқа әкеміз,
Қабекең келіп ерлеген!

Жетпіске келді ағамыз,
Басқаны қайдан табамыз.
Үлкені деп қырғыздың,
Үкілеп айдар тағамыз!

Сай болып аға тегіңе,
Қадірің артсын еліңе!
Ақ жолын ұстап Алланың,
Қырғыздың отыр төріне!

Бақ-береке басыңа,
Қуаныш жетсін асыға.
Ділмәрсіп бүгін қайтемін,
Қарттардың шықтың жасына?!

Жетпіске келсе жеңгеміз,
Көбейіп сенен өнгеміз.
Шуағын көріп өмірдің,
Көлеңке жағын көрмеңіз.

Күлеке батыр анасың,
13-құрсақ көтерген.
Тіршілік сеуіп өмірге,
Аналық парыз өтелген.

Ұл-қызың өсті Күлеке,
Қызығын ғана көр дейін.
Санын берген құдайға,
Сапасын да бер дейін.

«Елу жылда ел жаңа»,
Бар жақсылық Алладан.
Алтын тойға жеттіңдер,
Әулетімде болмаған.

Жолды бастап бердіңдер,
Торқалы тойға келейік.
Алтын тойдың қызығын,
Арттағы бізде көрейік!!

МАНАСТЫҢ ТОЙЫНА

Алланың ақ жолына жетелеген,
Бас иіп туған-туыс «көкелеген»!
Болғанда Пайғамбары әулетінің,
Береке, ұйтқысы екен дәулетінің!

Пейіштің төрі сізге болсын мекен,
Бас иіп, аруағыңа тағзым етем!
Тәжеке, атыңды атап тебіренейін,
Орныңнан аунап жатшы қайран көкем!

Өтсе де сіз кеткелі қанша заман,
Өркен жайып келеді елің аман.
Кем-кетігін кешіріп ұрпағыңның,
Жебей жүр деп, аруақ, қолым жаям!!...

Қабеке, осылай деп, жыр бастадым,
Ешқашан ініңізден сынбас сағың.

Қышыған қотырымды өзім қасып,
Білгейсің жүрегімде мұз жатпасын!

Ағасыз жолың үлкен даттамайын,
Өзіңмен бүгін тойда мақтанайын.
Бірінші «бухгалтері» — қырғыздардың,
Қабеңе қолдарыңды соқшы ағайын?!

Қуаныш құтты болсын Қабылда ағай,
Той болсын үйіңізде әлі талай!
Жар болып Тәжекеңнің аруағы,
Манасың өсіп, өнсін тегіне сай!...

ЕСЕТТІҢ ҰЛЫ ҮЙЛЕНГЕНДЕ

Бұл тойдың естіп хабарын,
Көңілім есті самалын.
Қозы боп Есет Баянға,
Барғанын еске аламын.

Есетпен бауыр, құрдаспын,
Сөзімді ұғар сырласпын.
Жастықты бірге өткізген,
Қыз-ойнақ жылдар қымбатсың!

Бітіріп мектеп Есілден,
Есейіп бізде есілген.
Темірден түйін түйудің,
Шебері болып жетілген.

Музыкалық аспаптар,
Қолына тисе сайраған.

Бір ғажабы Баянда,
Күні түні ойнаған.

Әдемі қоңыр дауыспен,
Әнді де Есет салатын.
Тыңдаған қыздар таңғалып,
Ғашықта болып қалатын.

Бір күндері қошқар боп,
Есет қозы жетілген.
Баян қыздың саудасы,
Көп ұзамай шешілген.

Білгің келсе жамағат,
Есекең «Бізді» — санамды.
Қойнына кіріп Баянның,
Жүруді қойды жағалап.

Жиылып тойға «Біз» келдік,
Бір емес бірақ, жүз келдік.
Қабағын беріп, қарсы алар,
Жадымда Баян тұр берік.

Сұңғақтау торы, талдырмаш,
Есетке қамшы салдырмас.
Қабағы қатқыл, қалың қас,
Раушан гүлдей алдырмас!

«Махаббат қызық мол жылдар»
Алыстан бізге қол бұлғар.
Ұрпағың өсіп қызықты,
Жалғайтын бүгін ұл-қыз бар.

Екі жасқа арнадым,
Енді өлеңнің жалғасын.

Талаптарың қабыл боп,
Жаратқан өзі қолдасын!!

Бақыт іздеп еңбексіз,
Құр бекерге сенделме?
Есет пенен Баянның
Жолын берсін сендерге!

Есетпенен Баянға,
Құтты болсын айтамын.
Бүгін тойда мың жылдық,
Құда тауып қайтамын!!

«Біз» — дегенім: Төлеш, Сағынтай, Аман,
Тұрар, Есет, Өмірбек.

ДИНАРА ЖИЕНІМЕ

Көңілімнің қуанышын жыр қылып,
Төгейінші екі жасқа нұр қылып!
Сөз саптадым бүгін тойда құдалар,
«Қос батырдың» — аруағыңа сыйынып!

Динара емес едің қай-қайдағы,
Жиенім — тәттімсің ғой таңдайдағы.
Қосағар қосағыңмен айналайын,
Көерерсің жазылғанды маңдайдағы.

Арман бүгін, арманыңмен жарастың,
Жігіт болып, жар болуға жарапсың.
Парасатың биік болып әрқашан,
«Қос батырдай» — елді аузына қаратсын!

Жиенім келген жерің түбі текті,
Пірімде Есенғабыл, Есенбекті.
Ес бермей, сес көрсетіп жауларына,
Елі үшін, қос ардагер терін төкті!

Шоқ жұлдыз Бағаналы мықтылары,
Абырой, атақ-даңқы ықтырады.
Кәдір би, Аманбай мен Есенғабыл,
Есенбектер,
Сары мен Сарғалдақтан шықты бөрі.

Сұрасаң Шағатайда барма аласың,
Жауғашты Кәдір, Қозыбай өз нағашым.
Сары мен Сарғалдағың бірге туса,
Жиенмін «Қос батырға» жоқ таласың!

Тойларың тойға ұлассын нағашы жұрт,
Әкеліп келіндерің береке, құт!
Қашанда екі жасқа тілейтінім,
Жетіндер арманыңа жазылмай жұп!!

АБДИМҰХАНБЕТ ІНІМЕ

Мұң бар екен, қарағым қабағыңда,
Сыз бар екен, сұп-суық табаныңда.
Соның бәрін көрсетпей, көлегейлеп,
Күлкі ойнайды ғажайып жанарыңда!

Ерте есейген жігітсің ықтиятты,
Жаман әдет бойыңда жоқ сияқты.
Тегіңнің тектілігі деп білемін,
Аяққа бастырмаған ар-ұятты.

Нық басып аяқтарын жүре алатын,
Баласын демей ме әке ұнатарым,
«Орнында бар оңалар» — дейді қазақ,
Болғайсың оңалары бір атаның!

Отызың болмаса да биік белес,
Белестен болашағың берер елес.
Өзіндей жігіттермен Еліміздің,
Барысқа айналуы жалған емес!!

Кеңпейіл, тынысы кең азаматтың,
Естуің мүмкін емес жаман атын.
Парасат биігінен көріне бер,
Емес пе, Атахан-ау, Қожа затың!

Сөздерін үлкендердің терейінші,
Азырақ шежіре айтып көрейінші.
Ішінде Бағаналы «Қырғыз» — едім,
Қожаға батамды мен берейінші.

Отызың сенің Атахан,
Тұлпарға мініп келді ғой.
Құттықтап кеше Нұрсұлтан,
Бәйгелі болсын — деді ғой!

Айтқаны келсін патшаның,
Орда бұзар шақтасың,
Құдайым бөле-жаладан,
Өзінді аман сақтасын!

«Жігіттің тұлпар қанаты»,
Қанатың балам талмасын!
Қамбар-Ата жар болып,
Ұрпағың өсіп ұлғайып
Ләззатың бірге самғасын!!

ӨЗІМІЗДІҢ ЕРМЕККЕ

Мүшелінді артқа бүгін тастадың,
Орда бұзар «отыз жеті» — жастасың.
Мүшеліңнен аман-есен шығарған,
Әр ісінді Алла өзі қоштасын!

Ақ жолына Алланың сен талпынып,
Шын жүректен қадам бастың шарқұрып.
Тәнің таза, жаның таза арыңмен,
Намысыңды таптамайсың мәңгіріп.

Отызыңа «отыз жетің» — аға боп,
Қарайлайды өткеніне маза жоқ.
Ұстап жүрсең азаматтың ақ туын,
Жаратқаннан алатұғын баға көп!

Тілеуінді тілеп жүрем білгейсің,
Марат-Ермек, Жанна-Ерлан бірдейсің.
Айтылмаған сырымды айтсам сендерге,
Бір-біріңе жаның ашып жүргейсің!

Денсаулықсыз біле-білсең бас қайғы,
Ақ жаулықсыз таңың күліп атпайды.
Денің сау боп, қолұстасып Сәулемен,
Қарсы алыңдар қуанышпен ақ таңды!

Қуаныңдар! Қуантыңдар «біздерді»,
Қуанышқа жылынатын күз келді.
Аман-есен «адам болып» жүрсеңдер,
Бақытты деп есептеңдер «біздерді»!

АЙРАНБАЙҒА АРНАЙМЫН

Жайма-шуақ көктем лебі есіп тұр,
Бүршік жарып ұрпақтарың өсіп тұр.
Інілердің алдын бастап 50-дің,
Мәресіне Айраш інім жетіп тұр!

Тіршіліктің жер қайығын есе бер,
Өмір-өзен өткелінен өте бер.
Арманыңның ақ желкенін түсірмей,
Алатаудай асқарыңа жете бер!

Күннің нұры шуақтарын төкпей ме,
Қырдың гүлі құлпырып бір төскейде.
Көңілінің ақ ниетін тойыңа,
Ағаң бүгін төгіп-төгіп кетпей ме?!

Елуінді — ердің жасы күз деме,
Салқындықты жырларымнан іздеме.
Жасыл — жайлау жастығыңды іздесең,
Біздер келген көктемдерден ізде сен.

Елуінді — ел ағасы, күз десең,
Шуағыңды жырларымнан ізде сен.
Ұмыт болған әке арманын іздесең,
Өзің келген 50-іңнен ізде сен.

Өмір — көктем тіршіліктің ол басы,
Ұрпақтарың өміріңнің жалғасы.
Ердің жасы 50-ге кеп марқайсаң,
Өмір — Ана Ағия апам арқасы!

Өмір-өзен ортаймасын арнасы,
Үміттерін өткендердің жалғашы.
Қаныш аға, Базакендер қалдырған,
Сен емес пе, кен іздеген балғасы!

Елудесің ердің жасы асылым,
Бауырымсың, қаны бірге жақыным.
Парасатың тегіңе сай, азамат,
«Қырғыз мінез» — ерлігі бар батырым!

Өзің келген көктемменен құрдаспын,
Әзілдерін жарастырған келінмен де
сырласпын.

Аға алдынан сумаңдатып өтпейтін,
Марғұма ғой сары алтындай салмақтым.

Естігем жоқ сөздеріңнің шайпауын,
Аяқ-табақ сынбапты ғой байқауым.
Інілердің алдын бастап 50-ге,
Айраш келсе, баптап ұста айтарым!

Жастасың ғой көтеретін нар жүгін,
Құтты болсын думандатқан той бүгін!
Қосағыңмен қоса ағарып 100-ге кел,
Асып, тасып қуаныштан әр күнің!

Өмір — Ана, Ағия апам берекем,
Құтты болсын, бүгінгі той мерекең!
Майыспаған, тал шыбықтай дүп-түзу,
80-де деп айтып жүрген кім екен?!

Жеңешемсің еркелесем Ағия,
Бүгін сені демейінші қария.
Өтіп жатқан байқауына қыздардың,
Қатысад деп етейін бе, жария!!

Қуаныш құтты болсын Ағия апай,
Келейік той-думанға әлі талай.
Сыйынып Базакеңнің аруағына,
Көшінді апара бер әрі қарай!!

ТІЛЕУБАЙДЫҢ СЕРІГІНЕ

Бастауға жаңа өмірді талаптанып,
Аққудай екі жас тұр, қанат қағып.
Болыңдар сертке берік ұшар жолда,
Жол ұзақ, қалмасыншы қанат талып!?

Сыйынып аруағына бабалардың,
Тойыңа жыр жазуға қалам алдым.
Серікжан құлағың сал бір азырақ,
Айтайын қалған сөзін даналардың.

Қырғыздың дәл өзінен тараған біз,
Алаштың кәдесіне жарағанбыз.
Бабамыз Сырымбеттей алмас қылыш,
Батыры Абылайдың дейді аңыз!

Төртінші атаң сенің Тәуке батыр,
«Талмастай» — әулиелі жерде жатыр.
Бәріміз сол атаңнан нәр алғанмен,
«Кей біреу» — тігіп жүр ғой,
бөлек шатыр?!

Білесің өз атаңды Арыстекең,
Қазіргі тұрағы оның алыста екен.
Еккенің екеу болды десем бүгін,
Бір аунап, аруағым түстіме екен?!

Білмейтінге Тілеубай, маған «ЖЫҢҒЫЛ»,
Есімде құлазыған көздер дымқыл.
Жеңгеміз Рахима ғой мүсіркеген,
Атаңды желе жортқан жолда жалғыз!

Қарғысты құдай атты — «қаңырап қал»,
Артыңда құламайтын шаңырақ бар!
Ұрпағың өсіп-өніп келе жатыр,
Желеп-жебеп жүргейсің аруақтар!

Қашанда екі жасқа ақ тілегім,
Денсаулық, содан кейін бақ тіледім.
Болғайсың «үлкен жігіт» — тегіңе сай,
Тәукенің шөпшегі ғой деп жүретін!

Бақ қонсын, бақыт қонсын бастарыңа,
Түсінші бұл сөзімнің астарына.
Еңбекпен келген бақыт баянды ғой,
Шығарар мұратыңның асқарына!

ТЫНЫШТЫҚБАЙДЫҢ САЯТЫНА

Інімсің, Тыныштықбай тетелесім,
Тәңірім жақсылыққа жетелесін.
Балаңмен бажа болып жатырсың ба?
Наздансам бүгін тойда көтересің.

Ақ жарқын мінезіңді салдырлаған,
Кім айтар, бабаларым қалдырмаған.
Аңғалдау ақ жүрегің Жылқыбайдың,
Мұра ғып қалдырған-ау тағдыр саған!...

— Өмірден Базекендер ерте кетті,
Жесірлік, жетімдікпен бірге жетті.
Құлатпай құлай тұғын шаңырақты,
Сыйлаған Ағия апам Аруақты!

Сүйреген нардың жүгін өрге қарай,
Жағасы көкшалғынды көлге қарай.
Жеткіздің Базаркүлдің — «қос барысын»,
Жүре бер ортамызда әлі талай!

Ахандай анамызды құрметтейік,
Жүрмесін ортамызда бір күн кейіп.
Сағынсаң Базекенді асықпашы,
Барарсың шөпшегіңнің бетін сүйіп...

— Тарихың кеңді өңірім анық маған,
Сәтбаев байлығыңды анықтаған.
Шалдары осы жердің ұрпағы үшін,
Ақысыз терін төгіп жалықтаған!

Қалғанмен заманының есінде көп,
Жастаумын, Базекендер есімде жоқ.
Кен іздеп, арқа жерін шаршағанда,
Атыпты насыбайын Сәтбаев кеп.

Балаймын Базекенді Сәтбаевқа,
Көрген жоқ ашқан кені азайыпта!
Көгінде жарқырайды кеңді өңірдің,
Бастаған «қара шалдар» — ғажайыпқа!!

Бауырым, тетелесім Тыныштықбай,
Жүрейік бабалардың туын жықпай.
Осынау қалған мирас өткендерден,
Сақталсын ұрпақтарға жан сырындай!...

Өзіңе әзіл айтсам қарамайсың,
Жеткізбес малтығанда жағадайсың.
Арамыз Тыныштықпен бір-екі жас,
«Құрдас келін» — десемде ағалайсың!

Құты боп, Бибісара шаңырақтың,
Қайғыны көгендеулі жамыраттың.
Бүгінде сарқарынды ана болсаң,
Арқасы сен сыйлаған аруақтың!

Ізгілік ниетінді бағалайын,
Өзіңе беретұғын баға дайын.
Кішіпейіл, «майда қоңыр» — Бибісара,
Алдында төркінің даралайын!!...

Жар сүю кәдесіне жарап қалып,
Саят тұр бүгін міне талаптанып.
Ағынан ақ жарылған, Ақ тілегім,
Ұл-қызың кетсін бәрі қанат қағып!!

«Шолпанға жарқыраған таң алдында»,
Саятжан тағат тауып төзе алдың ба?!

Ұнатқан қос жүректің өмірімен,
Екі жас отау тікті өз алдына!

Қадамың құтты болсын қарақтарым,
Жар болсын өздеріңе жаратқаным!
Маңдайға жазылғанды көресіңдер,
Басқадай көлгірсуді жаратпадым!!

ТОҚСАНБЕСТІҢ ЕРЖАНЫНА

Тойларың тойға ұлассын қарақтарым,
Жар болсын өздеріңе жаратқаным!
Сыйынып аруағына Аманжолдың,
Ойымды мың толғанып парақтадым!

Аманжол-Сарт атамның ағасы еді,
Тәукенің ұлдарының жағасы еді!
Боранбай одан туған сенің бабаң,
Бір туар қырғыздардың данасы еді!

Білесің жас та болсаң өз атаңды,
Кезінде тау қопарып, кенші атаңды.
Кеншілікті қалапсың Ержан балам,
Пірім деп жүр, әрқашан сен Хамаңды!..

Кеншілікті — кеңшілік деп білгейсің,
Әрине кемшілігі жоқ емес.
Кеншілікті — батырлық деп білгейсің,
Ауыр еңбек кеншілерге жүк емес!

Кеншілікті — адалдық деп білгейсің,
Жылпостардың жүретұғын жері емес.
Кеншілікті — ақындық деп білгейсің,
Өлең жазу мына әкеңе түк емес!

Тоқсанбес деп атын қойған әкеңнің,
Әкесі екен, мына отырған Сәкеңнің.
Градусы болғанымен — «Тоқсанбес»,
Бес процент кеншілігі Тоқаңның!

Әзілдесем тетелеспіз бауырым,
Көптен артық маған сенің қадірің.
Бойың бірдей болса дағы Надежбен,
Биіктетер сарыалтындай Сабырың.

Сөзді Надеж бұрайыншы мен саған,
Кезің келді ана болып аңсаған.
Қуаныштан ұмытарсың күндерді,
Түн ұйқыңды төрт бөліп сен шаршаған!

Шабыт келсе ақындарға тар ғалам,
Жырларыммен жүрегіңе жол салам.
Керме бұзып Ержан келді бөйгеден,
Аруақтар қолдай гөр деп жар салам!!

Бастайыншы бұл ойымды беріден,
Жаңғыртпай-ақ аруақты әріден.
Әппақ әже, ақ бөйбіше — Орекең,
Құтты болсын бүгінгі той мерекен!...

Ержан балам саған айтар тілегім,
Біле-білсең ел мен жұртың тірегін.
Парасатым биік болсын десең сен,
Адалдыққа ұя болсын жүрегің!!

МАРАТТЫҢ ОЛЖАСЫНА

«13-те отау иесі»,
Деген сөз бар қазақта.
Ертең-ақ мәнін білерсің,
Түспей-ақ бүгін азапқа.

Сол 13-ке Олжеке,
Аман-есен жетіпсің.
Балауса шақты ойнатып,
12-жасқа кетіпсің.

Он үшке келдің жігітсің,
Жалынды жастық басталар.
Бірінші міндет жақсы оқы,
Үкілі үміт ақталар.

Екінші міндет Олжеке,
Өтірік айтпа, адал бол.
Жақсы азамат болуға,
Жеткізетін жалғыз жол!

Екінші мүшел басталды,
Құтты болсын қадамың!
Денсаулығың мықты боп,
Жайнай бер өсіп қарағым!

«13-те отау иесі»,
Қызың бар ма, құрбылас,
Жаман қызбен жатқанша,
Жақсы қызбен сыбырлас!?

ЕСҚОЖАНЫҢ ЛӘЙЛАСЫНА

Білмей қалып, балалардың өскенін,
Сұрай берем қай класқа көшкенін.
Сұрай-сұрай інілерім ер жеткен,
Сұрай-сұрай қарындастар бойжеткен!

Сұрай-сұрай бойжетіпті Ләйламыз,
Туған-туыс көтеріңкі жәйдамыз.
Сен түгілі бізді өсірген Асекең,
Шын жүректен апаңа алғыс айтамыз!

Артта қалып балалығың балдәурен,
Бойжеткенде басталады қыз дәурен.
Оқуыңды бүгін түскен бітірмей,
Деп жүрмесін, қу жігіттер «жан сәулем»?!

Алғыс айтсам апаңа,
Досанның да, Мираның,
Қалмағаны тасада.
Тілек айтсам Мираға,
Құтты болсын қарағым,
Қайта оралған босаға!
Шаттыққа Ләйла кенелтсін,
Қожаның қызы болса да!
Тілек айтсам Досанға,
Бүгін Досан, Досқожа,
Нардың жүгін көтерер,
Ертең болғай Досаға!!

ТОҚСАНБЕСТІҢ ЕРКІНІНЕ

Көтерсең шаңырақты балам Еркін,
Келтірсін отауыңның келін көркін.
Кең ғып жәй керегесін отауыңның,
Отырар жиналған жұрт сыйып еркін!

Болғанда ақ шағала балам Еркін,
Келінім көл бетінде әсем толқын.
Ақтолқын, Ақшағала елестетер,
Ғажайып қайталанбас көлдің көркін!!

МАРАТТЫҢ ДИАНАСЫНА

Онға кеп тұрсың,
Өлеңім, жырсың,
Шабытқа мініп шалқыған!

Қыз бала сынсың,
Қырмызы гүлсің,
Жұпар исі аңқыған.

Ойнақтап Елік,
Әдемі көрік,
Шуақтан жаның нәр алған!

Екісі құрысын,
Беске оқып жүрсің.
Жақсы оқу болсын бір арман!

Әжеңе тарттың,
Көп үміт арттым.
Жүремін іштей мәз болып!

Тілегім саған,
Папаң мен мамаң,
Олжастай ағаң бар болып,
Өсе бер жайнап,
Жаратқан ием жар болып!!

ЕГЕМНІҢ МАРАЛЫНА

Қуаныш, қайғы егесіп,
Тіршілік тұрар теңесіп.
Бидаш пен Жақаң қайғымыз,
Кеппеген әлі төбешік.

Қайғының бұзып қамалын,
Қуаныш есті самалын.
Тұрмысқа шығу қуаныш,
Қыз болып туған баланың.

Қуаныш төксе шуағын,
Жауқазын менің жыр-өнім.
Ұяңнан ұшсаң қияға,
Тілеймін ақ жол шырағым!

Үйлену оңай қарағым,
Үй болу жағын қарағын.
Атаң мен әжең жар болып,
Түспесін қалқам қабағың.

Хош келдің бүгін құдалар,
Назымды менің құп алар.
Қашаннан бізге құдасың,
Білмесең менен сұрап ал?!

Түсінік беріп кетейін,
Танысып бәрі сұралар.
Үлкені кеше кеткенмен,
Артында бар, оңалар!...

Егемім менің асқар бел,
Жаманды бастан асырмас.
Намыстың отын маздатып,
Арына тисең басылмас...

Нардың жүгін көтерер,
Інілерім көп емес.
Кім көрінген жетелер,
Егемім көптің бірі емес!

Інім болып еңкейсең,
Ағаң болып, жүре алам.
Екеу болса бір балаң,
Мен де өзіндей қуанам!...

Шуақты күндер шақырып,
Қол бұлғап бүгін тұрады.
Дей көрме Бикен мұңайып,
Егемнен жайды сұрады...

Тай-құлындай тебісіп,
Қарындаспен бірге өстің.
«Қарындас-келін» дегізіп,
Артыстың жүгін бір көштің.

Артқан жүгің аумаған,
Артында көштің қалмаған.
Ұлғайса інім көрпесі,
Арқаң деп сенің, жар салам!

Қуаныш бүгін басталып,
Маралың ұшты қияға.
Қуаныш әрі жалғасып,
Арманың қонсын ұяға!!

ӨМІРЗАҚТЫҢ АЙНҰРЫНА

«Құдай қосар құданы»
Төс қағысып жатырмыз!
Жарасып жүрсе екі жас,
Көдеге сонда татырмыз.
Құтты болсын тойларың,
Қуаныш ортақ құдалар!
Жөн сұрасып білгенше,
Сынаған көздер сығалар.
Өмірбек көкең Айнұржан,
Өлеңін жазбай тойыңа,
Қалайша шыдап тұралар!
Ұядан ұштың қияға,
Қанатың Айнұр талмасын.
Жұптарың жазбас аққудай,
Қасымхан бірге самғасын!
Қасымхан деген атың бар,
Қыпшақ деген затың бар.
Қазақтың ханы Қасымхан,
Алаштың бөрін қаратқан!
Құдайдың өзі қыпшақты,
Қазақтан бұрын жаратқан!
Болмасаң да Қасымхан,
Тәлім алып, ұқсап бақ,
Өмекең айтқан сабақтан!...
Білгің келсе құдалар,
Біздің жайға келейін.
Азғантай ғана қырғызды,
Несіне жіктеп бөлейін?!
Бір шалдан туып, тараған,
Өмірзақ інім бас құда.
Жолымен қуып келгенде,
Баламдай менің, жас құда!...

— «Еңбек етсең ерінбей,
тояды қарның тіленбей».
Абайдың сөзін ініміз,
Іске асырған шіренбей!
Еңбектен тауып бақытын,
Азамат, елге еленген!
Ұрпағы өсіп ұлғайып,
Шаттыққа бүгін бөленген!!
— Роза келін әубастан,
Көрсете білген сабырын.
Қиқым-сиқым сөзі жоқ,
Кетіrmес әсте қадырын!
Інімді келін көгертті,
Сүйікті, сүйген жар болып.
Еңбегі ерен, кем емес,
Ініме келін «пар» — болып!..
Нақыл сөзі қазақтың,
«Ас адамының арқауы».
Ас дайындау жағында,
Адамның жүрмес жалқауы!
Күндіз-түні кеніште,
Ас дайындап келінім.
Тағамы дәмді, ақтап жүр,
Кенші қауым сенімін.
Майталманы Роза,
Ас дайындау саланың.
Ілулі тұр суреті
Қақ төрінде қаланың!
Әдетім бар қашанда,
Жолын сілтер анықтың.
Қоспасы жоқ құдалар,
Біраз жайға қанықтың!
Қабыл болсын тілегім,
Екі жасқа арнаған!
Құтты болсын қуаныш
Босағаңа орнаған!!

РЫСЖАН ҚҰДАҒИҒА

Парасат көріп бейнеңнен,
Ұнадың алғаш көргеннен.
Деген сөз бар қазақта,
«Түңілме түсі келгеннен».

Құдай қосып біздерді,
Танысып бүгін жатырмыз.
Жарасып жүрсе екі жас,
Кәдеге сонда татырмыз!

Сырлы аяқ сыры кетседе,
Сыныңыз әлі кетпеген.
Жаныңыз жайсаң Реке,
Көрілік сізден шеттеген!

Көре алмай кеше қиналсаң,
Жарқырап бүгін тұр алдың.
Киелі жерім Ұлытау,
Жебеген шығар көре алдың!

Көзіңіз көрді Апатай,
Тасысын енді нұрыңыз!
Шаттыққа толып көңілің,
Жап-жарық өмір сүріңіз.

Жетектеп келген ұлыңыз,
Құдай берер бала екен!
Тұла бойы Бақаңның,
Тұнып тұрған сана екен.

Тәрбие беріп өсірген,
Құдағиым дана екен.
Қарсы құда болатын,
Бір ұлыңыз бар екен!!

XI. 2000 ж.

СОВЕТТІҢ ДАНИЯРЫНА

Бұл тойды кім бар екен, сағынбаған,
Отыңды жақшы балам жағылмаған.
«Үкілеп» үлкен үйге тағайыншы,
Бар еді бір өлеңім жазылмаған!

Бастайын сөздерімді мен әріден,
Түсінер азамат бар жас-кәріден.
Шаңырағы Тәуке бабам Сәкенде ғой,
Сондықтан биік тұрсыз Сіз бәрінен.

Көріңіз ініңіздің жан сарайын,
Еркелеп бүгін тойда назданайын.
Діңгегі бәйтеректің «үлкен үйге»,
Жырымның шуағымен шам жағайын!

Қоңырым, қой аузынан шөп алмайтын,
Киелім, ұсақ-түйек тере алмайтын!
Дегенмен, тіпті жуас дей алмаймын,
Соқса да, кей ісіне көне алмаймын?!

Ағасыз жолың үлкен даттамайын,
Өзіңмен бүгін тойда мақтанайын.
Бірінші инженері қырғыздардың,
Сәкенде қолдарыңды соқшы ағайын!

Меңгердің кеншіліктің барлық сырын.
Білімң кей жылпостан артық тұғын.
Қашанда кенді өлкеміз көгерген ғой,
Сәкендей қоңырына артып жүгін...

Шығатын әр адамның биігі бар,
Өмірдің ыстығы мен суығы бар.

Осынау өзің шыққан биіктіктен,
Өмірді көрсең болды қызығы бар!..

Отыңды жеңешеммен қайта жағып,
Барады тайғақ кешу артта қалып.
Жападан жалғыз өзі не десекте,
Бітірген 5-бөлмелі үйді салып!

Арқауын тартыңқырап естім жырға,
Мен емес, баға берер сізге мырза.
«Үлкен үй» — деңгейінен көрінсеңіз,
Тәукенің аруағы болады ырза!!

Ағынан ақ жарылған ақ тілегім,
Киелі босағаңа бақ тіледім.
Ие боп шаңыраққа Даниярың,
Үй болсын кісі келер, деп тіледім!!

Енді мен жеңешем мен сырласайын,
Өзіңе айтылмаған сырды ашайын.
Қайнымыз не айтады деп, тұрған сенің,
Дүрсілін жүрегіңнің тез басайын.

Жазылдың маңдайына ағамыздың,
Білеміз артық, кемін бағаңыздың.
Еңбекте ер кісідей еңбек етіп,
Жеңешем елге сыйлы бола білдің!

Көтеріп еркелігін ағамыздың,
Жеткізіп, үш баланы баға білдің.
Сондықтан өмір-бақи тағып жүрер,
Тұмары сен емес пе ағамыздың!

Жеңеше құттықтаймын сүйіп беттен,
Қуаныш құтты болсын көптен күткен!

Көтерсем ағамыздың төбесіне,
Ойлама, «мен екен деп» — көктен
түскен!?

— Тойларың тойға ұлассын туысқандар,
Арайлы атсын ылғи таныш таңдар.
Кеңейіп керегесі қырғыздардың,
Ұлдары Сырымбеттей ту ұстандар!!

ҚОЛДАСТЫҢ ҚАНАТЫНА

Шабытым шалқып кел дейін,
Нөсерлеп жауып селдейін.
Қуаныш ортақ болған соң,
Жиен деп сені бөлмейін.
«Жиен деген ел болмас,
Желке деген ас болмас».
Қазақтар айтқан жел сөзге,
Еріп кетсем жөн болмас.
Шыбықтан өсіп тал болар,
Майланып желке жал болар!
Доллары болса қалтада,
Жиеннің сөзі заң болар!
Келтіріп тойдың ажарын,
Айшықты жырды жазамын.
Ел болуды бастадың,
Құтты болсын қадамың!
Шығарып алма қазақты,
Көбейтудің амалын.

Қосағыңмен қоса ағар,
Тыныш болып заманың!
— Шегініс жасап өткенге.
Елуден асып кеткенде
Бозбала шақтың елесі,
Есіме түсіп кеткен бе?!
Қыздарға жазған хатымның,
Жауабын алып жеткенде,
Ұқсайтын едің Ақанжан,
Хат таситын кептерге!
Көңілі аппақ Ақаным,
Өзіне тартқан Жақаңның!
Туғанменен қыз болып,
Алшысындай сақаның!!
Бауырмал, жылы сөзіңе,
Ашынып тұрсам уанам.
Екеу болды бір балаң,
Өзіңдей менде қуанам!!
— Қолдасты бүгін даралап,
Берейін жұртқа бағалап.
Кішпейіл жаны кіші боп,
Тұрғандай мені ағалап.
Құрметтеймін өзіңді,
Көп күйеуден дарасың.
Көргенім жоқ ісіңнің,
Аласы мен қарасын!
Ізгілік, ақыл, парасат,
Кішіпейіл жанға жарасады.
Дәл өзіңдей күйеуді,
Пайғамбар сыйлап санасады!
Шабытым шалқып кетті ме,
Қуаныш ортақ болған соң.
Мәреге жырым жеттіме,
Көпшілік бүгін толғансын?!
— Құтты болсын айтамын,
Ақан менен Қолдасқа.

Туған-туыс, құдалар,
Жора менен жолдасқа!
— Құтты болсын тойларың,
Бірлік болып әрдайым.
Қуанышқа әрқашан,
Жыр жазуға мен дайын!!

АСИМА КЕЛІНГЕ

Асима келін жырымды,
Өзіңе бүгін арнадым.
Тағдырдың жазған маңдайға,
Білесің біраз зардабын.
Шуақсыз күндер түнерсе,
Көтере білдің салмағын.
Адасар жолда азамат,
Адасып көштен қалмадың!
Сендей-ақ болар аналар,
Көрсеткен құрмет даналар!
Жеткіздің алты баланы,
Жаратқан өзі бағалар...
«Жалғыздың жары бір құдай»,
Баллардың алды жетілген.
Еккенің жайнап келеді,
Шырылдап жүріп өсірген!..
— Шуақсыз күндер ашылып,
Қуаныш есті самалын.
Той-думан көрді босаға,
Жұмабек марқұм ағаның!!
Желеп-жебеп аруақ,
Аунап түсіп жатсың ба?!
Алтынайдай немерең.

Арайлы таң боп атсын да!...
— Қуаныш төксе шуағын,
Арналар менің жыр-әнім.
Ұлдарым өсіп, қыз жетсе,
Құдайдан «ақ жол» — сұрадым!!
Намыс пен арың қорғаның.
Болмаса балам сорладың!
Байлауың болсын өмірлік,
Табарсың бірге қалғанын?!
Айтуға парыз санадым,
Артыңа жиі қарағын,
Қамқоршы болсаң анаңа,
Алтынай қалқам жарадың!
Өзіңмен туған бауырлар,
Ағамен іні, сіңлің бар.
Ізгілік ниет танытып,
Көрсетпе қылық, көңлі тар!?
— Шеше орнына шешендей,
Көке орнына көкеңдей.
Шолпан апаң Алтынай,
Біле білсең әкеңдей.
Қыз болсада Шолпаным,
Бір әулетке жағасың.
Ерлердің ісін тындырар,
Еліңнің білші бағасын!
— Нәзік жаның алаулап,
Намысты қолдан бермейсің.
Жаратқан ием жар болып,
Денсаулық саған бергейсің!!

АБРИС ДОСЫМЫЗДЫҢ НҰРЖАНЫНА

Бүгінгі қуанышқа елеңдеген,
Ағыт деп, жұлқынады көгенде өлең.
Ағытып жіберейін өлеңімді,
Тасытып кемерінен шегендеген!

Нұржан мен Асыл енді жарасқандай,
Көңілдің бұлты ыдырап әрі асқандай.
Абрис, Нұрбаладай досымыздың,
Үйінде арайлы таң жаңа атқандай!
Айнымас аққулардай сертке берік,
Екі жас, өмірлік жар, аққу серік.
Құты боп, Асыл келін шаңырақтың,
Түсірсін отауына аққу көрік!

Қосылған қос жүрекке «ақ тілегім»,
Денсаулық, содан кейін бақ тіледім.
Болғанда адал еңбек бас тірегің,
Намыс пен Арың болғай деп тіледім!!

Қашанда ниетім ақ досқа деген,
Өлеңім қысқа бірақ, нұсқа дер ем.
Киелі ел, киелі жер топырағына,
Әбеке, тамырыңыз кетсін терең!

Тойларың тойға ұласып туысқандар,
Арайлы атсын ылғи тыныш таңдар.
Берейік батамызды екі жасқа;
Бүгінгі жаққан отты суытпаңдар,
Араңа өсек-аяң жуытпаңдар!

ШАХАТАЙДЫҢ ЖАСҰЛАНЫНА

Сағыныш сезімге толы
Үзілмей сыйластық жолы.
Сыйласу шығар,
өмірдің мәні,
Сыйлайтындарым,
төрімнің сәні!
Түрекең сырлас,
Қоғамдай құрдас
сыйлайтындарым.
Нартөбелердей
мәртебелерің білгенге!
Шахатай құда,
құдағи Бөну,
Қимайтындарым,
бір туғандардай,
Не жетсін қатар жүргенге!
Жаратқан өзің,
Жағыма жәрдем
Бере көр!
Шабытты шағым,
Бүйірі қызған,
Кермені бұзған құлагер!
Көңілдің күйін,
Жеткізіп көрем,
Көңілге жетер сөзбенен;
Қысқа да болса, нұсқа ғыш,
Асылы мыжып езбеген!
Ақ үміт артқан,
Бақытын тапқан екі жас,
Мұратқа жетсін көздеген!!

Құдағи Бөну,
Қыпшақтың қызы,
Төркінге бүгін еркелер!
Шахатай құда,
Бажа боп, бүгін балаңмен,
Қуаныш күйін шерте бер!
Ұрпағың өсіп, ұлғайып,
Немерелеріңді ерте бер!!

ЗЕЙНЕПТИҢ АПАСЫ МӘКЕҢЕ

Көрмеген бұрын Мәкеңмен,
Танысып бүгін жатырмын.
Апатай, құрмет көре алсаң,
Кәдеге сонда татырмын.

Парасат көріп бейнеңнен,
Ұнадың алғаш көргеннен.
Деген сөз бар қазақта,
«Түңілме түсі келгеннен».

Сырлы аяқ сыры кетседе,
Сыныңыз әлі кетпеген.
Үлкендік келіп жетседе,
Көрілік сізден шеттеген...

Нәзік жаның алаулап,
Арманға құлаш сермепсің.
Алпыс жылдай еңбекте,
Намысты қолдан бермепсің!

— Қыздарын мақтап «Мұраттың»,
Мәкесі біраз сыр аштың.
«Бажасың» — десең «патшамен»,
Рас па? — деп сұраппын.

Мінезді, өршіл сіңілің,
Мұраттың қызы екен ғой!
Аузымды байқап ашпасам,
Өкініп ертең кетем ғой!

Әзілім тұрса жарасып,
Керегі бізге сол деңіз.
Деніңіз сау боп Мәкесі
Жүзге келмей сөнбеңіз!!

ЖАНДОС ҰЛЫМА

Жаңа ғасырдың,
Жаңа жыл, жаңа көктемі
Келіпті жерге,
Қуаныш нұрын төккелі!
Қуаныш басы,
Өлімнен қалдым,
Ажалым менің жетпеді!
Жаны ашыр жанның,
Көз жасын көріп,
Аяған шығар,
Жаратқан ием көктегі!!
Жаңа ғасырдың,
Жаңа жыл, жаңа көктемі.
Келіпті жерге,
Махаббат гүлін еккелі!
Жастардың қыста табысқан,
Махаббаттары от пе еді?!

Ерітіп қарды, мұздақты,
Жауқазын гүлдер көктеді!...

— Үй болып жатыр бір ұлым,
Ұрпақтың өсіп жеткені
Алдында талай өткелі,
Қалмасын көштен шеткері!...

— Білгің келсе құдалар,
Біздің жәйға келейін.
Азғантай ғана қырғызды,
Несіне жіктеп бөлейін...
Ең бастысы кетпеген,
Ынтымақ бірлік арадан.
Түбіміз қырғыз болғанмен,
Қазақтардан нәр алам...
Жетімдік көріп әкеден,
Кәдеге ерте жараған.
Айранбай інім Азамат,
«Хан болғандай қарадан»,
Бір шалдан туып тараған!

— Сумаңдап алдан өтпейтін,
Шайпауын сөздің жоқ дейтін.
Аяқ-табақ сылдырын,
Естіртпей-ақ ептейтін.
Марғұма келін әубастан,
Сарыалтындай салмақтым,
Кейінгі келін — кепшікке
Үлгі болып қалмақсың!

— Жаңа ғасырдың,
Жаңа жыл, жаңа көктемі,
Ауылға біздің беттеді.
Той-дастархан жайғызып,
Құт-береке төккелі!!
Тойларың тойға ұласып,
Қуаныш нұры шашылсын.
Қабыл болып тілегім,
Жастардың бағы ашылсын!!

ӘУБӘКІР ҚҰДАҒА

Құдай қосып біздерді
Төс қағысып жатырмыз.
Жарасып жүрсе екі жас,
Көдеге сонда татырмыз.

Алдағы өткен ағалар,
Ниеттес бопты туыстай
Соларды көрген біздер де,
Араны жүрміз суытпай.

Бас құдамыз Әубәкір,
Алдымда жүрген ағадай.
От-басымыз сыйласқан,
Кішіпейіл жаны саяжай.

Бас құдағи Мәдина,
Көрікті, кербез құрбымыз.
Ұйқасы келмей жырымның,
Ойлантып біраз тұрдыңыз...

— Құдағи болдың Мәдина,
Құданың назын жөн деңіз.
Көзімді салсам көркіңе,
Әбеке кешір, пендеміз?!

Зибаш және Төлеумен,
Құда болып таныстық.
Ел дәстүрін жаңғыртып,
Қыз беріп, қыз алыстық.

Құтты болсын қуаныш,
Босағаңа орнаған.
Қабыл болсын тілегім,
Бүгінгі тойға арнаған!

Өсіп, өніп ұрпағың,
Қуанышты жалғасын.
Талаптарын жастардың,
Жаратқан өзі қолдасын.

Құда, жекжат бөріңе,
Құтты болсын айтамын.
Бүгін тойда «мың жылдық»,
Құда тауып қайтамын!!

СЕРІКБАЙДЫҢ БАУЫРЖАНЫНА

Тәукеден туып тараған,
Серікбай, бауырым, өз ағам.
Шөбере-шөпшек арамыз,
Туажат болып барамыз.
Алыстай берсек осылай.
Туысқандық сезімді,
Шығарып естен аламыз!
— Жаратқан ием жар болып,
Аруақтар жебендер!
Кешегі елдің қамқоры,
Боранбай мен Төлендер.
Атасы бөлек елеңдер,
Бөлініп тұр демендер.
Ел-жұртының беделін,
Түсірмей өткен өрендер!

— Елінің туып ұстаған,
Ұзын қылып қысқадан.
Аяған ағам бір төбе,
Жақсылығы көп еді,
Істей алмас басқа адам!...

— Басқа түскен, бас қайғы,
Тұстаныс болсақ тереңдер.
Жатбауыр елден жетесіз,
Кім жақсылық көрем дер?!...

— Мұңымды төгіп тастадым,
Тойында мына жастардың.
Туған-туыс сөзімнің,
Түсінсе болды астарын...

— Енді тойға келейін,
Құдаға сәлем берейін.
Келтіріп тойдың ажарын,
Шуақты жырға бөлейін!
Серікбайдай құдаңды,
Таныстырып көрейін.
Ойыны-шыны аралас,
Қазақы қалжың қалмаған.
«Қазақсың» — десе қып-қызыл,
«Қырғызбын» — деуден танбаған.

Өжеттігіңе таңғалам.
Ешкім бірақ нанбаған,
Мінезі шығар бабамның,
Өзіңнен оңай аңғарам!...

— Толғауым тойға арнаған,
Тереңнен гартып толғанам.
Атанбай аға арманын,
Серікбай бүгін жалғаған!
Жетімнен өсті жетіліп,
Бар жақсылық Алладан!
Шеткері жүрсе туыстан,
Тосқауыл қойған тар заман!...

— Қуанған жүрек лүпілін,
Жеңешемнен сеземін.

Шабытты шақтың қызуын,
Тойыңа жыр ғып төгемін!...

— Жаңа өмірді бастауға,
Екі жас тұр талпынып.

Жастарға айтсам тілекті;
Заманыңның нарқын ұқ.

Уақыт жоқ тайрандар,
Көштен қалып қоймаңдар!

Ізгі ниет танытып,
Ата-ананды ойлаңдар!

— Тілектеспін қашанда,
Ұлдарым өсіп, қыз жетсе!

Құтты болсын айтамын,
Серікбай мен Ермекке!!

МЕРУЕРТ ЖИЕНИМЕ

Тіршіліктің жел қайығын мініп ап,
Өтіп жатыр өміріміз зымырап!
Есінде ме? Бөтен қалқам, әжеңнің,
Түспеуші едің, арқасынан шығып ап!

Бәрі Бөтен, күні кеше сыяқты,
Ештеңе жоқ, бұл өмірде тұрақты.
Ұрпағына келесі ұрпақ жалғасып,
Қайталанар, жастық шағың шуақты!

Сол Бөтен, қарындасым, Ана бүгін,
Бейсеннің шаңырағына пана бүгін.
Көбейтіп жабайлардың ұрпақтарын,
Көтерген ең қымбатты Ана жүгін!...

— Келінге жаны ашитын Ене емес пе,
Құдағи кешегі өткен Дана емес пе?!
Әлдилеп алты бірдей немересін,
Орыны жұмақтағы жан емес пе!!

Соғылмай тіршіліктің сеңіне сен,
Тербелдің толқынында өмір-өзен.
Кешегісіз, бүгіннің қайыры жоқ,
Пірім деп, сыйынып жүр, Енеңе сен!

Екі жас, бүгін міне талаптанып,
Аққудай ұшқалы тұр қанат қағып!
Болыңдар сертке берік қарақтарым,
Жол ұзақ, қалмасыншы қанат талып.

Қашанда екі жасқа ақ тілегім,
Денсаулық, содан кейін, бақ тіледім!
Болғанда адал еңбек бас тірегің,
Намыс пен арың болғай деп тіледім!...

— Енді мен «жылгелдіге» жақындайын,
Апамнан туғаныңды мақұлдайын.
Көгінде Бағаналы Бабыр Бабаң
Жап-жарық алаулаған жасындайын!

Бүйірім бұрып тұрса неғыламын,
Қуаныш ұзағынан құдаларым!
Бас иіп, Бабыр Бабаң аруағына,
Бержағын текті жердің сұрамадым.

Елдігім — Ел бірлігі туысқандар
Арасын ағайынның суытпаңдар?!
Кеңейіп керегесі еліміздің,
Арайлы ата берсін, тыныш таңдар!!

ЗЕЙПІН ЖЕҢЕШЕМЕ

Шуағын төкпей көктен нұр,
Қабағын шытып, көктем тұр.
Түнімен дауыл соққанмен,
Жүректен шықты, көктеп жыр!

Бүлкілін білсең көмейдің,
Базардан қайттың демеймін.
Қызығып тұрса Түрекең,
Қылықты қызға теңеймін!

«Сырлы аяқ, сыры кетседе»,
Сәніңіз әлі кетпеген.
«Құлақтан кіріп, бойды алар»,
Әніңіз салған еппенен!

Көрсетпей көздің аласын,
Сөйлеші сөздің сарасын.

Жоғалтып алып жүрмеші,
Қайыңның берген бағасын?!

Базардан бүгін табылар,
Не нәрсеге зәру ең?
Көңілі қалса қайыңның,
Табуың қиын дәру ем!

Көктемдей келген көгілдір,
Жасарып, жайна, көңіл гүл!
Шаттыққа толып, әр күнің,
Шалыңмен ұзақ өмір сүр!!

— Ал енді тағы айтарым,

.....
Бабында ұста шалыңды,
Көрсетер жиі қауқарын!

МЕЙРАМҒА

Құда бала демей-ақ інім дедім,
Құдағи, құда десең күлімдедім.
Қырыққа «жылқы жылы» — шауып
шықтың,
Өзіңді «Қамбар-Ата» желеп-жебеп,
жүрсін дедім!

Аяқты анық басқан қырықтасың,
Құдайым бөле-жөле жуытпасын!
Отбасың аман-есен, Гүлжаныңмен,
Бақытты ұзақ болсын өмір жасың!!

ЕСЕТ БАУЫРЫМА

Бүгінге жеттің аман-сау жүріп,
Қазығың мықты кетпедің жұлып.
Бәйгелі болсын алдағы жылдар,
Алпысқа келдің тұлпарға мініп!

Қайтеміз бір жыл араға салып,
Құрдас боп жүрміз жараса қалып.
Есімде менің естелік күндер,
Қайтайық Есет қаласаң барып.

Есімде менің есірген күндер,
Өкпелей қалсақ кешірген күндер.
Мойынға қыздар асылған күндер,
Табам деп бабын, шашылған күндер.

«Махаббат қызық» — көңіл гүл жылдар,
Көгеріп неше, сарғайды қырлар.
Сағымдай бүгін — сағыныш жылдар,
Өмірім жетсе, өмірлік жырлар!

Өнерге тұнған жүрекпен Есет,
Жанымды менің ұғынып сезеді.
«Өлеңің жақсы — Өмеке десе»,
Даладай болып көңілім өседі.

Қасиет-Қадыр, сезімің терең,
Жеңілдеу сөзге құлағың керең.
Қазығың Баян — мықты деп жүрміз,
Мықтыны нағыз, өзіңнен көрем!

Мансапқор болмай кішіпейіл жаның,
Тәрік етті талай ұсынған тағын.
Кіші боп жүріп, Кісісің Есет,
Еңбектен тапқан, байлық пен бағын!

Алпысқа келдің тұлпарға мініп,
Ырымға жақсы қадірлі түлік.
Отбасың аман, денсаулық болып,
100-ге кел, қызық, өмірді сүріп!!

Бірінші толғау

ҚАРАТАУДАҒЫ ҚҰДАҒА

Айнымас ақиқаттай мәңгі жасар,
Деген сөз, «Құдаларды құдай қосар».
Киелі Ұлытаудан Қаратауға,
Жол тарттық, екі жастың бағын ашар!

Ақ үміт арқалаған елшідейміз
Ақ ниет құдалыққа көнші дейміз.
Мысты өңір, Жезқазғандық кеншілерміз,
Болаттай сертке берік, сенші дейміз!?

Тұғыры ұлы дала Ұлытау деп,
Қарсы алды Қаратау мен Алатау кеп!
Ұлытау ұлылықтың ұғымындай,
Ұлдарын ойламаңдар аласа-ау деп!?

Тойларың тойға ұласып өтсін деген,
Сәлемін Ұлытаудың жеткізелік.
Құттықтап қарт Тараздың туған күнін,
«Мың жылдық» — құдалыққа бет түзедік!
Дәстүрден заманға сай аттамадық.
Ескірген кейбір салтты бастамалық.
Сұрасаң тегімізді айтып берем,
Сөздерін бабамыздың жаттап алып...

— «Шөбере» бүгіндері неменеміз»
Қазақтың қыздарымен көгереміз.
Ұлытау — Жезқазғанның аймағында,
Кеңейіп келе жатыр керегеміз!

Ініміз, бас құданы Егемберген,
Құдалар, іздемендер төмендерден.
Намысты қолдан бермес Азаматым,
Екінің біреуі ғой орны төрден!

Қазығы ініміздің Бикен келін,
Жазығы табу қиын, осал жерін.
Дарытып бақ-береке отбасына,
Аянбай ұрпағы үшін төккен терін.

Өзінен хақтағала сұрағаным,
Қуаныш ұзағынан құдаларым.
Құдамыз «Қырғыз» — екен дейтіндерге,
Баласы емес пе едік, бір ананың!!

Екінші толғау

ЕГЕМНІҢ АРМАНЫНА

Сүйінші! Құда келді Қаратаудан,
Пейілі аппақ қардай жаңа жауған.
Жан екен, бас құдамыз парасатты,
Елінің ізгілікті ниеті ауған!

Ауылы құдалардың Майтөбеде,
Қазағым ат қоймаған қай төбеге
Барып ек қыз алуға Майтөбеге,
Арқадан арып-ашып жәй келе ме!?

«Ал ақыным не көрдің» — дегендерге,
Жігіттері сүйреген елін өрге!
Сый құрметке бөлендік, күдіктенбе,
Қайтеміз көрмедік деп, болып пенде.

Ырзамыз, құдашаның қылығына,
Ырзамыз, Майтөбелік жігіттерге!
Құда боп, төс қағысып қайттық кері,
Әлі де кеппегендей аттың тері.
Күнгейін Қаратаудың мекендеген,
Ұлы жүз, құдаларым Үйсінтегі...

Той жасап Жезқазғанның аймағына,
Қырғыздың жиналған жұрт байрағына.
Құдалар Қаратаудан хош келдіңіз,
Кенді өлкем, Ұлытаудың баурайына!

Тік тұрып құдаларды қарсы алайық,
Көрсетіп сый-сыяпат болса ылайық!

Сай болып пейіліне құдалардың,
Қылықты құдашаға шаршамайық!...

— Көтерді шаңырағын балам Арман,
Сұлуын Қаратаудың таңдап алған!
Жақаң мен Бидаш жеңгей аруағы,
Сендерді желеп-жебеп жүрсін алдан!!

Босағаң мықты болсын қарақтарым,
Жар болсын өздеріңе жаратқаным!
Маңдайға жазылғанды көрерсіңдер,
Басқадай көлгірсуді жаратпадым!

Тойларың тойға ұлассын туысқандар,
Арайлап ата берсін, тыныш таңдар!
Кеңейіп керегесі қырғыздардың,
Ұлдары Сырымбеттей ту ұстандар!!

11.X.2002 жыл

Үшінші бөлім

ҚЫРҒЫЗ
РУЫНЫН
ШЕЖІРЕСІ

ШЕЖІРЕ ӨМІРБАЯН

Үңілсек тарихқа терең бойлап,
Қырғыз-қазақ жолдары жатыр сайрап.
Кезінде бір-бірінің барымталап,
Мал-жанын әлі жеткен алған айдап.

Шыққан жыл, Барақ төре тас-талқаны,
Соғыстың қырғыз-қазақ басталғаны.
Белгілі, Абылай хан кек алуға,
Қол жинап қырғыздарға аттанғаны.

Абылай қылышынан тамған қаны,
Бірнеше рулы елден жан қалмады.
Белгілі, тұтқын болған қырғыздардың,
Көшіріліп арқа жаққа тасталғаны.

Арғынның Атығайын білесің бе?
Дәуітқой түп атасы сал есіңе.
Қосақтап Атығайға Арғын бол деп,
Қырғызды тели салған сенесің бе?!

Сенбесең қырғыздарым кешіріңдер,
Тарихын қырғыз-қазақ өшіріңдер.
Шама жоқ өшіруге тарихты,
Қырғыз, қазақ қанымен жазылыпты!

Кетсеңде қазақ сіңіп бауырларым,
Тегіңнен қырғыз деген арылмадың.
Шежіре Шоқан айтқан рас болса,
Осылай шыққан «қырғыз» — руларың...

Достасып қырғыз-қазақ өмір өткен,
Көбейтіп ұрпақтарын қырғыз өскен.
Тегінде бабаларым осал емес,
Абылай ордасына туын тіккен!

Жау келсе Елімай деп ұрандаған,
Бөлініп «қырғызбын» — деп тұра алмаған.

Бабамыз Сырымбетсіз Абылайдың,
Әскері жауға шабар құралмаған.

Тамған жер ұрпағының кіндік қаны,
Арқа ғой, жаз жайлауы, Шу қыстады.
Куәгер, дәлел бұған аталыпты,
Сырымбет тау, Баян-Баттай көл аттары.

Жырлаған жүрегінен мен бір балаң,
Қолдай гөр, аруағың Сырымбет бабам!
Туыпты Сырымбеттен қос ардагер,
Тарайтын Баян, Баттан қырғыз болам.

Білетін жеті атасын жетелімін,
Арқасы Төлен көкем көмегінің.
Құдасбай — Сарт атамның бел баласы,
Махаттың Өмірбегі — Өменімін!

Басталып Алатаудың асқарынан,
Шығыпты қазақтардың дастанынан.
Бабамыз Сырымбеттей алмас қылыш,
Батыры Абылайдың жастайынан.

Ертеден Сарыарқаға қанат жайған,
Қазақтың қос қанаты арғын-найман.
Ішінде қырғыздарым жарық жұлдыз,
Қазақтың әлеміне іліп қойған!

Бүгінде «шөбереміз», «неменеміз»,
Қазақтың қыздарымен көгереміз.
Өңірде құтты қоныс Ұлытаудай,
Кеңейіп келе жатыр керегеміз!

1. ҚАЗАҚТАҒЫ «ҚЫРҒЫЗ» РУЫНЫҢ ТАҒДЫРЫ, ТАРИХЫ ТУРАЛЫ ОЙЛАРЫМ

*«Жеті атасын білмейтін ұл жетесіз,
жеті гасырын білмейтін ел жетесіз».*

Бала кезімде әкем Махатқа құрбы-құрдастары қалжындап: қырғыздың Алатауына қашан кетесің? — деп отыратын. Бала болған соң түсініп те жатқаным шамалы, жаңағы айтылған сөздерге көп мән бермейтінмін. Өсе келе әкеме айтылған қалжындар мені де тапқан сияқты. Сонда біздің шынымен қырғыз ұлтынан болғанымыз ба? Қазақ емеспіз бе? Неге төл құжаттарда қазақпыз? Руымызды неге «қырғыз» дейді?... Ой түбінде ойландырар көп сұрақтар!? Ауылда туып өскендіктен болу керек, ат құлағында ойнап, бесалты жасымнан бөйгеге шаптым.

Нағашы әкем Мажырмен, өз әкем Махатпен бөйге болатын тойлардан қалмаушы едім. Бүгін ойлап отырсам, 1947-1949 жылдарда біздің үй мен нағашы әкемнің үйі Жетіқоңырдың «Қатын құмын» қыстап, жазға қарай — жазғы жайлауларға көшіп қонатын. Қыстан аман-есен шыққан елдің қуаныштары неше түрлі той-думандарға ұласатын. Құдайдың құтты күні той болатын! Нағашы әкем Мажыр көзі ашық, көңілі ояу — арабша өте сауатты адам болатын. Сөйлегенде сөзшеңдігі, батылдығы, үлкен батыр тұлғасы көзалдыма. Әйтеуір нағашыммен бірге жүрсем тамағым тоқ, көңілім шат болатын!

Мектеп жасына толып (сегізден тоғызға қарағанда) әкемнің туған інісі Төлен көкемнің қолында болдым. Онбес-оналтыға келгенде көкеме атқосшы болып (машинасын жүргізіп) соңына ердім. Төлен көкем заманының алдыңғы қатардағы азаматтарының бірі

болатын. Көрген-білгені көп, шежіреге жүйрік, қатар-құрбыларының аузын аштырмайтын! Өте зерделі, зерек адам еді. Тойларда, жиындарда үлкен кісілер әңгіме-дүкен құратын. Әкемнің, көбіне нағашымның, кейіннен көкемнің қасында жүріп, менде әңгімелеріне құлақ түретінмін. Әңгімелерін қызыға тыңдайтынмын!

Ел аузындағы аңыз әңгімелерді, тарихи-шежірелерді «қырғыз» руы туралы қалжыңы мен шыны аралас әңгімелерді мен сол кісілерден естіп өстім. Менің есейіп, ержеткен ортам: Совет үкіметінің «Социализмді жеңіп, Коммунизмге қарай (сол уақыттағы идеологтардың айтуы бойынша) бет алған орта болатын. Өткенімізге де, болашағымызға да сол Совет өкіметінің көзімен қарадық. Совет өкіметі бізді тәрбиелеп өсірді. Әрине өзінің (совет өкіметінің) талғам-танымына сай етіп өсірді. Совет өкіметіне кірген барлық елдердің тарихы, мәдениеті, діні, тілі жоғалып бітуге аз қалғанын бүгін біліп жүрміз.» Мен тарихшы емеспін. Бар болғаны кеншімін, кен инженерімін. Жоғарыдағы айтқан әкелерімнің, көнекөз кісілердің әңгімелеріне құлақ түргендіктен болу керек: көне тарихи әңгімелерді тарихи дастандарды, қазақтың ауыз әдебиетін, ақын-жыраулардың шығармаларын оқуға құмар едім. Жаныма жақын санадым. Қолыма түскендерін зерделеп оқудан жалықпадым.

Шынымды айтсам, сол тарихи әңгімелерден шежірелерден «қырғыз» руының қайдан, қалай шыққанын іздедім. Таптым, бірақ, бәрі де болжамға келіп тірелетін деректер. Көнекөз, үлкен кісі дегеннен шығады: әкемнің әкесімен әкесі бірге туған Борекеңді (Боранбайды) жастау кезімде көрдім. Өте сөзшен шежіреге жүйрік, қазақтың оңын, солын білетін. Осы күнге дейін, «Борекең айтып еді» — деген сөздерін қалдырған. Борекең әкемізді былай қойып, әкемнің туған інісі Төлен көкемнің, заманының алдыңғы қатардағы көзі ашық азаматының «қырғыз» руының қалай, қайдан шыққаны туралы деректерін қалдырмағаны қалай?!

Ойлана келіп, ол кісілерге өкпелейтін ретім жоқ екен. Сол заманның бүгінгілер айтып жүргендей, «ақтаңдақ» беттерін, ақтаңдақ емес-ау, қап-қара қаратандақ беттері көп екенін жақсы білеміз. «Бір елі ауызға, екі елі қақпақ» — салынған заман болатын. Төл тарихын, ата-мұра шежірелерін шертуге тиым салынған, дінінен, тілінен бездіріп шоқындыру басталған. Бері келе, 80-шы, 90-шы жылдарда «қызыл коммунистердің» құрсауы босаңсыған кездерде, қазақтың зиялы қауымы төл тарихына зейін қоятындай жағдайға келіп еді. Көш бастаушы Ілияс Есенберлин ағамыз деп білемін. Бұрынырақ айтса нанбайтын, өмірі оқып көрмеген, білмеген тарихи-шежіре дастандармен қауышпа бастадық. Жоқ деп жүрген тарихымыз, түбі 3-4 мың жылдық терең екен. Құдайдың құдыретімен, ұрмай-соқпай, қызылдардың өкіметі құлап, еліміз бостандық туын көтерген, егеменді ел болды. «Қызылдардың» уақытында есеңгіреп қалған халқымыз, санасын жоғалта қойған жоқ. Тарихи санасы әлі сергек, шежіреге бүгінде елеңдеп құлақ түреді, әлі де жеті аталық дәстүрді тәу етіп келеді.»

Бұл айтқандарымды түйіндей келе, жоғарыдағы әкелерімнің айта алмағандарын айтуға, таба алмағандарын табуға, кейінгі ұрпақтары міндетті. Енді өзім оқыған тарихшылардың, шежірешілердің деректеріне құлақ түріңіз. Біріншіден, мен оқыған қазақтың шежірелерінде «қырғыз» руы жоқ. Екіншіден, Шоқан Уәлихановтан бастап, бүгінгі күні жазылып жүрген шежірелерде де «қырғыз» руын кірме дегенге келіп саяды. Ешқандай атадан таратпайды. қырғыздардың тұтқынға түсіп «қырғыз» руының қалай пайда болғаны туралы мысалдар көп-ақ!!?

— 1770 жылы Қырғыздар Барақ — төренің қолына тас-талқанын шығарып жеңеді. Мұны естіген Абылай жер қайысқан әскермен барып Ақсу, Қызтуған салаларының Шуға құяр тұсында үлкен соғыс салады.

Бұл соғыстан кейін Қырғыздың Шоңбағыш деп аталатын үлкен руынан екі-ақ ауыл қалады. Осы соғыстан қолына түскен тұтқындарды Абылай Көкшетау жаққа көшіріп тастайды. Содан Жаңа қырғыз, Бай қырғыз деген екі ру пайда болады. (У. У. Валиханов. Собрание сочинение, А-Ата, 1961 г, т. 1 стр. 375).

Тағы бір мысал: Абылайхан 1779 жылы 13 тамызда Орынбор губернаторы И. Рейнсдорпқа жазған хатында өз билігінің Ұлы жүз бен Кіші жүзге де жүретінін ескерте келіп, Түркістан тұрғындарының шағымы жөнінде жазған. Сол аймақта тұратын қазақ елдерін Қырғыз ханы жылма-жыл шауып, мал-жандарын айдап әкетуді кәсіпке айналдырған көрінеді. Соған байланысты қазақтар Абылайдан өздерін қорлықтан құтқарып, қорғауды талап еткен екен. (XVIII-XIX ғасырдағы қазақ-орыс қарым-қатынастары 100-б). Сол жылы Абылай іріктеп алынған төрт мың әскермен қырғыз хандығының шебіне кірген. Бұл жөнінде орыс ғалымы А. Левшин: «Он (Абылай) в то самое время, собрав войско, отправился на бурутов (қырғыздарды айтады) нанес им сильное поражение, взял с них аманатов и остался кочевать близ Туркестана» деп жазған.

Ол былай болыпты. Көкшетаулық Дәдет Шахановтың айтуынша (ел аузынан жазылып алыныпты) талай шайқасқа қатынасқан батырларымыз бар тәжірибелі Абылай әскері қырғыз елін билеуші Садырбаланың жасақтарын талқандап, оның өзін тұтқынға алады. Енді Садырбала айыбын мойындап, Абылайдан келісімге келіп, бітім жасауды өтіне отырып: «Абылай хан дәл осы кезде сіздің күшіңіз де, қаруыңыз да, менен артық емес еді. Сізде ерекше қасиет бар екен. Маған не істесеңіз де ризамын. Кінә менен, өзіңіз біліңіз. Қандай бітім айтсаңыз да барлық мал-жанымды, халқымды қолыңа бердім» депті. (Егеменді Қазақстан, 10 қараша, 1992 ж.).

Сонда Абылай тұрып: «Бұрын қазақ қауымын шауып алған мал мүлік, адамдарды қайтарасың. Онда дау жоқ. Сонан соң айыбыңа еліңнен таңдап қырық жігіт аламын. Өз балаңды алсам да, қолымды қақпайсың. Сонан соң әлгі қырық жігіт еліңнен таңдап қырық қыз алады. Өз қызыңды алсам да, алдымнан шықпайсың. Сол қырық қызды отаулап, той жасап ұзатасың. Бұдан былайғы жерде жауласпауға анттасамыз» депті. Мұндағы Абылайдың бір ойы «Қырғыздың басшы адамдарының балаларын алып, қан араластырсақ, жауласпаймыз» дегені. Садырбала риза болыпты. Жанына кісі ертіп, еліне қайтарыпты. Садырбала еліне келген соң, халқын жинап, Абылайдың сөзін айтып, бітімдерін естіртіпті. Абылайды барлық қолымен шақырып, мал-мүлкін, адамдарын қайтарып беріпті. Абылай Садырбаланың өз баласынан бастап, атақты Манаптары мен батырларының балаларынан қырық жігіт, қырық қыз алады. Бұдан бұлай екі жағы жауласпауға анттасады».

Сонан соң Абылай сол қырық отауды алып келіп, өз игілігіндегі Бурабайдың күнгей тұсындағы шұрайлы жерге жайғастырады. Осыдан кейін қазақ пен қырғыз елдерінің арасында тұрақты бейбітшілік орнаған екен. Сол қырық отаудан өрбіген ұрпақтар жаңа қонысқа судай сіңіп кетсе де шыққан ата-тегін ұмытпаған. Өздерін «қырғызбыз» деп санаған. Сөйтіп қазақ даласының ортасында, жер шоқтығы Көкшетау өңірінде «қырғыз» — деген қазақтың руы пайда болыпты. Бір ғасырдай уақыт өткеннен кейін сол руда 350 отбасы болғанын кейбір құжатта көрсетілген. (Записки Западно-Сибирского отдела ИРГО, книга 21. Омск, 1897, стр. 185-186).

Абайдың немере інісі әйгілі Шәкәрім қажының «Түрік, қырғыз, қазақ һәм хандар шежіресі» — жол іздеген күңгірттеу жолдарыма азда болса жарық сәуле түсіргендей әсер етті. «Шежіре басы» деген тарауында

Керей мен Жәнібек сұлтандардың Әбілқайыр хан билігінен, бас тартып, сондарына ерген қырғыз, қазақ һәм басқа бірталай ел-жұртымен түп көтеріле көшіп, шу өзенінің бойында дербес хандықтың туын көтеріскен қырғыздар ойға қалдырады.

Бұл оқиға 1456 жылы болғанын тарихтан білеміз. М. Мағауиннің — «Қазақ тарихының әліппесі» деген еңбегінде: «Қазақ ордасының туын көтеріскен ұлыс тайпалары: ұлы жүз, орта жүз, кіші жүз, қатаған, құрама, қырғыз, қарақалпақ» — деп көрсеткен. Қазақ ордасының ХҮІІ-ғасырдағы белгілі ханы Әз-Тәуке алты алаштың тізгінін алты биге ұстатады. Бізге жеткен дерек бойынша ұлы жүзді үйсін Төле би, орта жүзді арғын Қазыбек би, кіші жүзді алшын Әйтеке би, қырғызды Қараш би, қарақалпақты Сасық би, құраманы Мұхамед би басқарған. Бұдан байқағанымыз, қырғыздар екі ғасырдан асатын уақыттың ішінде қазақ ордасының шаңырағының туын көтерісіп, мидай араласып кетті деп айта аламыз. Осы тарихи деректерді біле тұра, бүгінгі және кешегі шежіре-тарихшыларымыз қазақтағы «қырғыз» руының пайда болу тарихын Абылай хан дәуірімен тікелей байланыстырып келе жатқандарына таңданамын әрі күмәнданамын?!

Сонда қалай, Абылай ханнан 200 жыл бұрын аралас, құралас болған «қырғыздардың» бір отбасы өз бетімен, «тұтқынға» түспей-ақ қазақ жеріне сіңісіп кетпегеніне жол болсын? Жоғарыдағы айтылған деректерден байқай отырғаныңыздай, қазақтағы «қырғыз» руы Абылай хан «тұтқынға» түсірген қырғыздардан шыққан деп келеміз. Әрине, бұл деректердің тарихи шындық екеніне күмән келтірмеймін. Солай десемде, «тұтқынға» түспей-ақ, сонау атамзаманнан бері қазақтың ордасының шаңырағын көтеріскен, қазақ жерінде, туған жерінде өсіп, өнген «қырғыз» жұрты баршылық.

Топырағың торқа болғыр, Мәрия әжем, 100-ге келіп қайтып еді. Сол әжемнен қисыны келгенде, әже біздің

«қырғыздар» қайдан келген деп, мазалаушы едім. *Көпті көрген, үлкен деген ақсақалдармен (жолы жіңішке, әйелзаты болғанына қарамастан) терезесі тең отырып сөйлесетін еді. Сәлем беруге ауыл ақсақалдары көп келетін. Көрген, білгені сол ақсақалдардан көп болатын. Сол әжем менің сұрақтарыма, көктен түскен «қырғыз» жоқ, туды-бітті осы «бағаналының ішінде өсіп-өніп келеміз деп» — отырушы еді. Әжемнің зеректігіне, санасезімінің, қатарларынан биік болғанын қосқанда, Сырымбет бабамыздан тараған «қырғыздардың» аржақ-бержағынан хабары бар деп білемін! «Тұтқын» — туралы ештеңе де айтпайтын.

2. ТӨЛЕН КӨКЕМНІҢ ШЕЖІРЕСІ:

«Мен өзімнің білгендерімді кейінгі ұрпақтарыма ата-тегін білсін деп осы шежірені жазуды жөн көрдім. Ата-тегін жеті атасына дейін білмегендік ездік. Шежіре басын Сырымбет бабамнан бастаймын. Сырымбеттің туып, өскен жері Ташкент өңіріне қарасты «Тойтөбе» деген жер. Сол жердің тұрақты қырғыз-қазақтарының ішінен шыққан, руы Жаңбыршы, ұлты қырғыз. Бабамыз үш ағайынды — Әлімбет, Жолымбет, Сырымбет. Сырымбеттің екі ағасының әйелі болады. Жолымбет науқастанып өледі. Жесір қалған жеңгесіне әмеңгерлік жолмен, әрі өте жақсы көргендіктен бабамыз Сырымбет үйленбекші болады. Бабамыздың мұндай әрекетіне үлкен ағасы Әлімбет кедергі жасайды. Сырымбеттің жеңгесіне үйленуіне рұқсат бермейді. Кейіннен, Әлімбет келінін өзіне еріксіз некелетеді. Сырымбет ағасына өкпелеп, енді мен бұлардың жүзін көріп жүрмеймін деп, үйінен кетіп отырады. Беталысы Аягөз, Семей жағы болады. Ауылында бетімен жүрген бала-жігіт Сабалақты ертіп кетеді. Бірнеше күндер өткеннен кейін, бір бай елге

келіп жетеді. Бабамыз сол елдің жылқысын бағады. Сабалақ түйесін бағады. Екеуі бір жылдай жалданып жұмыс істейді. Бұдан артық тұрақтамаған екеуі тағы жолға шығады. Екеу ара бір аты болады. Жолда қалжырап екеуі далаға қонады. Атын отқа жіберіп, Сырымбет пен Сабалақ ұйықтап кетеді. Таңертең тұрғанда, бабамыз Сабалақты таба алмайды. Отқа жіберген аты да жоқ болады. Сырымбет айдалада жалғыз, жаяу қалады. Бабамыз шаршап-шалдығып бір елге жетеді. Сол елде жылқышы болып, жеті жыл тұрады. Үйленіп, әйелінен екі ұл туады. Олар Аякөз, Сартау жағында болуы керек. Бір күні жылқыда жүргенде, бір жоқ іздеген салт атты кісімен жолығады. Сөйлесе келгенде Қызылжарлық Әз-Жәнібектің, ханның ауылынан екенін, қазіргі хандары Абылай екенін; Ол (Абылай) бұрын Әз-Жәнібек ханның ауылының малайы болғанын, атының «Сабалақ» екеніне дейін айтады. Бұл әңгімеден кейін Сырымбет үлкен ойға қалады. Мен бұлай жүргенше сол Абылай — «Сабалақ» ханға барайын, шынында сол баяғы менің «Сабалағым» болса көмегі тиер деп түйеді. Ешкімге білдірмей байдың бір жүйрік атын жаратады. Сол жылдың жазында қатын-баланы тастап, Қызылжарға Әз-Жәнібек ханның еліне, Абылай хан қайдасың деп тартып отырады. Абылай хан еліне аман-есен жетіп, Абылайдың баяғы өзінің Сабалағы екеніне көзі жетеді. Алдын ала сұрастырып біліп алады. Содан соң ханның ордасына келеді.

Орданың күзетші сарбаздары шақырусыз келген Сырымбетті ордаға кіргізбейді. Бабамыз күзетші сарбаздарды «сырып» тастап хан ордасына таяп қалады. Ханға бір уәзірі шұғыл түрде хабарлап, бір адам түсі суық, аты жарау, алыс жолдан келгенге ұқсайды, ұлықсатсыз киіп-жарып келеді дейді. Хан Абылай сасқалақтап, кім болса да кірсін дейді. Сөйткенше болмай, Сырымбет сәлем беріп кіріп келеді. Абылай уәзіріне үстеріне ешкімді кіргізбеуді тапсырып, ордадан

шығарып жібереді. Сол жерде, Сырымбет пен Абылай бірін-бірі танып құшақтасып көріседі. Оңаша отырып, біраз шер тарқатады. Абылай туысым келді деп, той жасайды. Сырымбетті өзіне бас уәзір етіп тағайындайды. Сол жерден, бір байдың қызын (арғын руынан) алып береді. Сол арғынның қызынан — Баян, Бат бабаларымыз туады. Басқада балалар туыпты, бірақ тұқым қалмаған. Сырымбетке Абылай Көкшетаудан жер береді. Сырымбет тауы деген тау бабамыздың құрметіне аталған. Сырымбет тауы Сырымбет бабамыздың тауы. Сырымбет тауының баурайында екі көлге екі баласын орналастырады. Сол көлдердің аттары Баянкөлі, Баткөлі деп аталады. Бүгінгі күндерге дейін солай аталады (көлдер Степняк руднигінің тау жағында)».

— Міне, ағамыз Төлен жарықтық осылай деп кеткен!? Қалай деседе, «тұтқынға» түспеген, топырағың торқа болғыр көкем! Жоғарыдағы менің көзқарастарымнан алыс кетпеген сияқты. Бабамыз Сырымбет, Қазақ ордасына қараған «қырғыз-қазақ» ішінен шыққан деген деректі — «ең құнды» дерек дер едім!!

Ал енді, Төлен көкемнің Сырымбет бабамыз туралы қалдырған, түсініктемесінде кездесетін бізге белгілі жәйттер (Сабалақ пен Ораз құлдың хикаясы, Сабалақтың Абылай хан болу хикаясы) Сырымбет бабамызға байланыстырып жазылғанын көріп отырсыздар!? Бұрын-соңды еш жерде ешкім айтпаған дерек. Ешқашан айтылмаған аңыз. Менімше, бұған қысылатын ештеңе де жоқ, «Сабалақ пен Ораз құлдың» хикаялары да тұнып тұрған аңыз; Кім ол жарықтықтардың қасында болып, бірге жүріпті!?

Енді Сырымбет бабамыздың Абылай хан маңайында болғаны немесе болмағаны туралы деректер бар ма? Абылай ханның маңайында болған батырлар, билер, ақын-жырауларды азды-көпті тарихшылар жазып жүрсе де, Сырымбет бабамызды кездестірмедім. Бұған,

өзіндік себептер де, бар шығар... Өзінікі болмаған соң, өзеуремей-ақ, өзгеріліп жүрген шығар?!
Солай десемде, ағайын, сүйінші!!

М. Мағауиннің «Қазақ тарихының әліппесі» — деген еңбегінде: «Абылай ханға үш жүздің тізгінін ұстатқан, Қазақ ордасын қайта көтерген, ең атақты қолбасылар: Қаракерей Қабанбай, Мүйізді Өтеген, Нұралы хан, Әбілпейіз сұлтан, Қанжығалы Бөгенбай, Ералы сұлтан, Әділ сұлтан, Орыс сұлтан, Жанатай, Баян, Малайсары, Олжабай, Керей Жәнібек, Шапырашты Наурызбай, Ақтамберді, Жәпек, Бердіқожа, Тілеуке, Сағымбай, Құлеке, Жауғаш, Дат, Көкжарлы Барақ, Құлашбек, Тұрсынбай, Нарбота, Қожаберген...

Бұлардан басқа Сырымбет, Байғозы, Жабай, Елшібек, Сары, Сәңкібай, Мамыт, Молдыбай, Таңсық, Оразымбет, Деріпсәлі, Райымбек, Шынғожа, Айбас, Жаназар тағы басқа ондаған батырдың есімін атауға болады» деп жазыпты тәңір жарылқағыр. Ал енді осы Сырымбет кім? Біздің бабамыз емес деуге, аузым бармайды. Төбесі көрінген бабамыздан айырылып қалмаудың, қамын ойлау керек. Алда көп ізденіс, толғаныс күтіп тұр. «Жаратқан ием» — жар болып өмір жетсе көрерміз.

Енді Сырымбет, бабама сыйынып, Төлен көкемнің шежіресін әрі қарай жалғастырайын:

Баян бабамыздан — алты ұл туады: Нұртай, Сарман, Тәңке қалған үшеуі белгісіз.

Бат бабамыздан да — алты ұл туады: Есілбай, Бүтінбай, Қарауыл, Жарты, Шұбар, Арық.

Баян, Баттан туған 12 ұл ержетіп, еңбекке араласа бастайды. Баяннан туған, Нұртай, Сарман, Баттан туған Есілбай елге белгілі батыр болған! Нұртай мен Сарман қысты күндері, қандай аяз болса да, бөрік киіп жүреді екен. Құлағына қатқан мұзын қамшының сабымен қағып түсіретін көрінеді. Соларға ерем деп, арғынның

батырсымақтары құлақтарынан айырылғанға ұқсайды. Жарықтық, сол Нұрекең мен Сарекең жас кездерінде жаугершілікте қаза тапқан екен!

Баян бабамыздың алты баласынан тұқым, жалғыз ғана Тәңке атамыздан қалған.

Тәңкеден туған баладан тұқымға қалғаны Жанкісі. Жанкісіден — Тұрлыбек, Жәнібек, Қазыбек.

Тұрлыбектен — Түбек туады.

Жәнібектен — Сүлеймен, Оспан, Әбілді, Жұмаділді.

Түбектен — Түсіп, Ахмет, Кенжебек (1), Байшағыр, Өткелбай (2).

Түсіптен — туғандар жастай өлген, тұрмыста Ағайша деген қыз бар.

Ахметтен — Бекет, Есет туады.

Кенжебек пен Байшағырда ер бала жоқ.

Өткелбайдан — Әли (1), Әмір (2).

Жұмаділдідан — Ермекбай.

Оспаннан — Ертіс туады.

Есілде Терісаққан совхозында тұрды — деп жазған екен Төлен көкем. Төлен көкемнің бір сөзіне де түзету жасалған жоқ! Енді осы Төлен көкемнің шежіре қолжазбасының нұсқасымен Есет бауырымыздың жасаған Шежіре кестесін келтіремін.

ШЕЖІРЕ КЕСТЕ

БАЯН — Нұртай, Сарман, Тәңірберген (Тәңке).....
және үш ұлы туралы дерек жоқ.
Нұртай мен Сарманда тұқым жоқ.

- 1 — Тәңірберген (Тәңкеден) — Жанкісі туған.
Жанкісіден — Тұрлыбек, Сәдібек, Қазыбек.
Тұрлыбектен — Түбек, Жәнібек;
Түбектен — Түсіп, Ахмет, Байшағыр,
Кенжебек, Өткелбай;
Түсіптен — Есенғабыл;
Есенғабылдан — тұқым жоқ;
Ахметтен — Бекет, Есет;
Бекеттен — Ғабиден, Нұриден;
Есеттен — Мұхиден, Еркін;
Байшағырдан, Кенжебектен — тұқым жоқ;
Өткелбайдан — Әли, Әмір;
Әлиден — ?
Әмірден — Шамсиден, Талғат, Жанат;
Жәнібектен — Бірман, Сүлеймен, Әбілда,
Оспан, Жұмаділда; Бірман, Сүлеймен,
Әбілдадан — тұқым жоқ;
Оспаннан — Ертіс; Ертістен — тұқым жоқ.
Жұмаділдадан — Ермекбай;
Ермекбайдан — Қалымсейт, Мырзамсейт.
Сәдібектен — тұқым жоқ;
Қазыбектен — Бекен;
Бекеннен — тұқым жоқ.

БАТ — Есілбай, Бүтінбай, Түгелбай (Шұбар),
Қарауыл, Жарты, Арық.

- 1 — Есілбайдан — Тәуке, Үркімбай туыпты.
Тәукеден — Аманжол, Ақжол (Тұқы),

Ыбрай, Құдабай, Құдасбай (Сарт),
Кенжетай. Аманжолдан — Боранбай,
Сүлеймен, Құсайын;
Боранбайдан — Тілеген, Хамитбек,
Хамзабек;
Тілегеннен — Табыс, Өмірзақ,
Жаңбырбай;
Хамитбектен — Тоқсанбес, Өсер;
Хамзабектен — Дина;
Сүлейменнен — тұқым жоқ;
Құсайыннан — Ерсайын, Ерғали, Ерлан;
Ерсайыннан — Ғабит;
Ерғалидан — тұқым жоқ;
Ерланнан — Дархан;
Ақжол (Тұқыдан) — Сиқымбай,
Оспан, Өксүкбай, Ораз, Дәуренбек,
Орманбек;
Сиқымбайдан — Атанбай;
Атанбайдан — Серікбай;
Оспаннан — Жұмабек, Аяғанбек;
Жұмабектен — Әділбек, Әліппек,
Асылбек, Қиямбек.
Аяғанбектен — Сыламбек, Дәріппек,
Дәулетбек, Берлібек, Қайрат;
Өксүкбайдан — Мұхатай, Шоқан, Қали;
Мұхатайдан — Батырлан, Бағдат,
Қанат, Сағдат.
Шоқаннан — Бауыржан, Жасұлан,
Ербол, Нұрбол.
Қалидан — Нұрлан, Ғалымжан, Болат.
Ораздан — Сабыржан;
Сабыржаннан — Бақытжан, Бауыржан;
Дәуренбектен — Амантай (Андрей);
Андрейден — Арман;
Орманбектен — тұқым жоқ.

Ыбрайдан — Арыстанбай,
Арыстанбек, Рахымбек.
Арыстанбайдан — тұқым жоқ.
Арыстанбектен — Тілеубай;
Тілеубайдан — Ермек, Серік, Берік;
Рахымбектен — тұқым жоқ.
Құдабайдан — Ахмет, Бұхарбай,
Мұқан, Әбдірахман;
Ахмет, Бұхарбайдан — тұқым жоқ;
Мұқаннан — қыздар бар;
Әбдірахманнан — Төлеу;
Төлеуден — Асылхан.

Сарт (Құдасбайдан) — Тәжібай,
Оразалы, Махат, Төлеген, Төлен;
Тәжібайдан — Шалабек, Әбжан,
Қабылда.
Шалабектен, Әбжаннан — тұқым жоқ.
Қабылдадан — Қанай, Данай, Жанай,
Тоғызбай, Ондыбай, Манас.
Оразалыдан — Тұрар;
Тұрардан — Бауыржан.
Махаттан — Өмірбек;
Өмірбектен — Ерлан.
Төлегеннен — тұқым жоқ.
Төленнен — Есқожа, Досқожа, Алмас.
Есқожадан — тұқым жоқ;
Досқожадан — Балжан, Ғалымжан;
Алмастан — Біржан, Жасұлан;
Кенжетайдан — Арызқұл, Мақсұм, Әбіл.
Арызқұлдан — тұқым жоқ;
Мақсұмнан — Байтай, Совет;
Байтайдан — тұқым жоқ;
Советтен — Данияр;
Әбілден тұқым жоқ.
Үркімбайдан — Жылқыбай, Түйебай,
Қойшыбай.

Жылқыбайдан — тұқым жоқ;
Түйебайдан — Сағын, Ырсай, Жәйлау,
Көшек.
Сағыннан — Ауқау;
Ауқаудан — тұқым жоқ.
Ырсайдан — Ермекбай;
Ермекбайдан — Серік.
Жайлаудан, Көшектен — тұқым жоқ.
Қойшыбайдан — Жұмабай, Базарбай,
Базаркүл.
Жұмабайдан — тұқым жоқ;
Базарбайдан — тұқым жоқ.
Базаркүлден — Тыныштықбай, Айранбай.
Тыныштықбайдан — Саят, Болат.
Айранбайдан — Марат, Қайрат, Жандос,
Елдос.

2. Бүтінбайдан — Төкіш, Ақсақал.
Төкіштен — Сайдалы, Қыздарбек,
Базарбек, Молдабек.
Сайдалыдан — Омар, Қатпа, Көсем,
Жайсаң.
Омар, Көсем, Қатпадан — тұқым жоқ.
Жайсаңнан — Егем, Жездібай, Серік;
Егемнен — Арман;
Жездібайдан — Ардақ, Айдос;
Серіктен — Берік.
Қыздарбектен — Сатай, Қасым,
Айжан.
Сатайдан — тұқым жоқ;
Қасымнан — Мәлік;
Мәліктен — Дауылбай;
Айжаннан — Тәліп, Шөріп,
Тәліптен — қыздары бар,
Шөріптен — Жасұлан;
Базарбек пен Молдабектен — тұқым жоқ.

Ақсақалдан — Бәйменде, Отызбай,
Оспан, Жақып, Өтеубай;
Бәймендеден — Асқар;
Асқардан — тұқым жоқ;
Отызбайдан — тұқым жоқ.
Оспаннан — Түрікпен;
Түрікпеннен — Қайрат, Жасұлан,
Манат.

Жақыптан — Қаржаубай;
Қаржаубайдан — Берік, Еркін, Ермек,
Ерлан, Ербол, Бақытжан.
Өтеубайдан — Әли, Сейткамал,
Сейтжан, Сейдахмет;
Әлиден — тұқым жоқ;
Сейткамалдан — Ермек;
Сейтжаннан — Медет, Думан;
Сейдахметтен — құдай берер.

3. **Түгелбай (Шұбардан)** — Байқоңыр;
Байқоңырдан — Смайыл, Рамазан;
Смайылдан да, Рамазаннанда —
тұқым жоқ.

4. **Қарауылдан** — Биғаш;
Биғаштан — Әшентай;
Әшентайдан — тұқым жоқ.

5. **Жартыдан** — тұқым жоқ.

6. **Арықтан** — тұқым жоқ.

МАЗМҰНЫ

Алғысөз	5
---------------	---

• Бірінші бөлім:

ТУҒАН ЖЕР

Кеңгірдің келбеті	8
Аруым, айдыным	9
Кенді өлкем	10
Кеншілерге	11
Қазақтың шаңырағы Ұлытауда	11
Ахмет Яссауидің мавзолейінде	12
Досқанам менің Сәтбаев	13
Немеремнің наурыз тілегі	18
Ертерек жазылған бір өлең	19
Іздедім өткен күндер	
арайларын	21
Келсемде дүниеге жылан жылы	23
Көңілім оралтады жастық шақты	23
Төрт тағандар	24
Үңілсек беттеріне дала дастан	25
Жазды өткізіп өмірім	26

Екінші бөлім:

АРНАУЛАР, ТОЛҒАУЛАР

Қырғыздың «Қарауыл төбесіндегі»	
кездесу	29
Жас директорға шағым хат	30
Тұсауыңды кеспедім	32

Сүйінбикенің портретіне	33
Жібек бауырыма	34
«Қоңыр үні Қожаның»	35
Өзіміздің Маратқа	36
Есқожа бауырымның	
досына	37
Бекет аға 60-та	40
Аяна 1-ге толғанда	42
Туған күні Аянаның	43
Рысдәулет ініме	43
Ақсәулеге	45
Алмас ініме	46
Досқожа інім 40-та	47
Сәуле келініме	48
Қайраттың тойына шашу	50
Ұлытаудан түлеп ұшқан	
ақиығым!	53
Қадірлім менің Асекең	54
Тұрар бауырыма	57
Әбілқасымға	60
Фаридаға	62
Бауыржан мен Гүлжанға	64
Орынкүл жиеніме	66
Біреудің оң жақтағы	
қызындайсың!	67
Жетпіске келді ағамыз	69
Манастың тойына	70

Есеттің ұлы үйленгенде	71
Динара жиеніме	73
Абдімұханбет ініме	74
Өзіміздің Ермекке	76
Айранбайға арнаймын	77
Тілеубайдың Серігіне	79
Тыныштықбайдың Саятына	80
Тоқсанбестің Ержанына	83
Мараттың Олжасына	84
Есқожаның Ләйласына	85
Тоқсанбестің Еркініне	86
Мараттың Дианасына	87
Егемнің Маралына	88
Өмірзақтың Айнұрына	90
Рысжан құдағиға	92
Советтің Даниярына	93
Қолдастың Қанатына	95
Асима келінге	97
Абристің Нұржанына	99
Шахатайдың Жасұланына	100
Зейнептің апасы Мәкеңе	101
Жандос ұлыма	102
Әубәкір құдаға	104
Серікбайдың Бауыржанына	105
Меруерт жиеніме	106
Зейпін жеңешеме	108
Мейрамға	109

Есет бауырыма	110
Қаратаудағы құдаға	111
Егемнің Арманына	113

Үшінші бөлім:
ҚЫРҒЫЗ РУЫНЫҢ ШЕЖІРЕСІ

Шежіре өмірбаян	118
Қазақтағы «Қырғыз» руының тағдыры, тарихы туралы	120
2. Төлен көкемнің шежіресі:	126
Шежіре кесте	131

Өмірбек Махатұлы САРТОВ

ЖЫР — ШАШУ

(Өлеңдер жинағы)

Редакторы: **К. ЕҢСЕБАЕВ**

Техникалық
редакторы: **Г. АКИШЕВА**

Компьютерлік
терілім: **К. ІБІКЕНОВА**
Е. СТОЛЯРОВА

Корректоры: **Ж. МАХАТОВА**

Отпечатано в типографии ОАО «Полиграфия».
Заказ 632. Тираж **500**.

г. Жезказган, ул. Шевченко, 36